

Církevní školy, soukromé školy, vyšší odborné školy

Církevní školství

LEGISLATIVA

Obecně se církevní školství řídí běžnou legislativou. V církvích nejsou žádné speciální předpisy, kterými by se měly církevní školy řídit. Platí obecná církevní a právní legislativa. O katolických školách se zmiňuje Kodex kanonického práva (CIC).

- **Kodex kanonického práva (hlava 1) CIC**
Školský zákon
- **Zákon o pedagogických pracovnících**
- **Listina základních práv a svobod**
- **Bílá kniha** Národní program rozvoje vzdělávání v ČR

HISTORIE CÍRKEVNÍHO ŠKOLSTVÍ

František Morkes - Pedagogické muzeum J.A.Komenského v Praze

Po listopadu 1989 došlo v naší zemi, vedle dalších změn, i k obnově církevního školství. Tato obnova byla přitom provázena argumentací, že jde o opětovnou renesanci školství, jehož existence byla násilně přerušena totalitním systémem, obecným vztahem totalitní moci k otázkám víry a církvi a na školském poli pak přijímanými školskými zákony. Byla to argumentace v podstatě opodstatněná a správná. V historii však obvykle nebývá něco jen jednoznačně bílé nebo černé - a proto ani tato argumentace nevystihovala v plné barvitosti a šíři složitosti historického vývoje.

Mohli bychom konstatovat, že vývoj církevních škol na našem území byl vždy určitým odrazem vzájemných **vztahů mezi existujícím státním útvarem a církví**

Starší historie církevního školství

Zamýšlíme-li se nad historií církevního školství a peripetemi jeho historického vývoje a formování v průběhu uplynulých století, je nutno jasně konstatovat a také zdůraznit, že ve středověku patřila **církev k nejvýznamnějším nositelům vzdělanosti**. Nepochybně byli první hlasatelé křesťanství i prvními učiteli. Legendy pak uvádějí, že první latinskou školou v naší zemi byla škola v Budči, která údajně poskytla vzdělání i sv. Václavovi. Máme doloženu první zprávu o latinské škole v Praze u sv. Víta z roku 1068, nepochybně existovala ale již před tímto datem. Z roku 1073 máme zprávu o škole olomoucké a roku 1132 se již připomíná v Olomouci úřad kanovníka scholastika, tedy hodnostáře, který měl v církvi školy na starosti. Obdobný úřad můžeme zaznamenat roku 1234 i v Brně a roku 1248 ve Znojmě. Za zaznamenání stojí i školské počiny benediktinů v Rajhradě (1048), v Hradisku u Olomouce (1078) a v Třebíči (1109). První doložená světská škola přitom existovala až okolo roku 1270 v Praze. Z této doby, tedy z let panování krále

Přemysla Otakara II. je doložena i existence židovských škol, neboť v tehdy sepsaném Řádu židovském byl zařazen i článek znějící „Kdokoli by blázně dělal ze škol židovských, ten a takový dvě hřivny pokuty soudci židovskému položí“.

V našich zemích je jistě možno bez jakékoliv nadsázky považovat za hlavní představitelku středověké vzdělanosti pražskou **Univerzitu Karlovu**, založenou roku 1348. Podle zakládací listiny došlo k založení univerzity proto, „aby obyvatelé českého království, lačníci po plodech vědění, se nemuseli doprošovat almužny v cizích zemích, ale našli v království stůl k pohoštění prostřený a aby neobcházeli daleké kraje a nežebrali v cizích končinách, nýbrž mohli z ciziny jiné k sobě zváti“. Je zapotřebí ovšem konstatovat, že založení univerzity nemůžeme vnímat jako izolovaný akt. Šlo o skutečnost koncepčně zcela zapadající do vnitřní i zahraniční politiky tehdejšího panovníka Karla IV. Již v roce 1344, tedy ještě dříve než usedl na český královský trůn, se Karel IV. zasloužil o založení pražského arcibiskupství v roce 1344, čímž se stala česká církev autonomní a vymanila se z vlivu mohučského arcibiskupství. Po nastoupení na trůn utvářel Čechy jako oporu své rodové moci a Prahu koncepčně budoval jako středisko říše.

I při zcela mimořádném významu, jakým v evropském měřítku nepochybně založení pražské univerzity bylo, je dobré mít na paměti, že zakladatelský akt - zcela mimořádný pro země ležící severně od Alp, protože šlo o první vysoké učení v tomto geografickém regionu - mohl být vnímán jinak v zemích západní a jižní Evropy. V roce založení pražské univerzity bylo například v Itálii již univerzit 14, ve Španělsku 5. Pražská univerzita, založená po vzoru pařížské Sorbonny, tak byla co do starobylosti 32. evropskou univerzitou.

I když byla univerzita v Praze založena Karlem IV. především proto, aby poskytovala vzdělání obyvatelům českého království, bylo zcela v zájmu Karlovy politiky, aby měla i mezinárodní prestiž. A protože univerzita v Praze plnila po určitý čas i funkci jediné univerzity také pro celou německy mluvící část Karlovy říše, byly na ní zohledněny i požadavky ostatních národů. Především proto byli studenti i učitelé dělení na čtyři „národy“ podle regionálního principu. Vedle českého národa tak na univerzitě měly svá práva národy bavorský, saský a polský. To samozřejmě vyvolávalo určité problémy, pokud mělo na univerzitě docházet k hlasování o sporných otázkách. Počátkem 15. století již nabyvala rivalita mezi českými a německými učiteli na univerzitě výrazně nových rysů především proto, že zatímco čeští učitelé se oficiálně hlásili k reformnímu pojetí Johna Wicklifa (Jana Viklefa), který navrhoval, aby nápravy církve se ujal sám stát reprezentovaný panovníkem a šlechtou, němečtí univerzitní učitelé zastávali stanovisko protikladné. Soupeření obou stran došlo až tak daleko, že němečtí univerzitní mistři obvinili české u papežské kurie z hlásání viklefovských bludů. To vyvolalo nelibost u krále Václava IV., který považoval tento postup - řečeno moderní politickou terminologií - za hanobení Království českého v cizině. A odplata přišla poměrně brzy. Již v roce 1408 jmenoval panovník do konšelské rady Starého Města Pražského většinu členů české národnosti (poprvé v historii - dosud vždy převažovali v konšelské radě Němci, zatímco výrazně českou byla konšelská rada Nového Města) a 18. ledna 1409 vydal svůj známý Kutnohorský dekret.

Tímto dekretem změnil Václav IV. poměr hlasů na univerzitě tak, že napříště měl mít český národ tři hlasy a zbývající národy pouze hlas jeden. Reformně orientovaná skupina českých učitelů, významně reprezentovaná Janem Husem, tak získala kontrolu nad celou univerzitou.

Němečtí učitelé a žáci, kteří si udržovali na univerzitě početní převahu, se cítili podvedeni a na výraz svého protestu natrvalo opustili Prahu. Rada z nich odešla do Vídně, Erfurtu, Heidelbergu či Krakova, většina však odešla do Lipska, kde podnítili ve stejném roce vznik další univerzity.

Odchod několika set učitelů a studentů univerzity - exodus doposud v dějinách školství nebývalý - představoval významný zlom v dalších dějinách pražské univerzity. Šlo především o dvě zásadní skutečnosti :

- pražská univerzita se z nadnárodní instituce přeměnila v první výrazně národní univerzitu v Evropě
- v důsledku této přeměny však začala ztrácet kontakty se světem.

V tomto okamžiku bychom mohli konstatovat, že v období středověku bývala vzdělanost obecně spojována především se studiem na univerzitách, které měly ve společnosti velmi významné postavení. Dalo by se i říci, že výrazně dominantním ve struktuře vzdělávání byl jeho nejvyšší a v podstatě až závěrečný článek. Obecná vzdělanost širších vrstev zůstávala - a to i přes existenci městských či klášterních škol - zcela v pozadí.

Obecně pak můžeme konstatovat, že v dobách, kdy se školství teprve konstituovalo a kdy ještě zdaleka nebyla zavedena povinná školní docházka, měly v otázkách vzdělávání zcela mimořádný význam a postavení některé církevní řády. V roce **1556 přišli do Prahy jezuité**, jejichž školství se postupem doby stalo z řady důvodů proslulým. Od počátku se zařizovali v Klementinu, které se stalo jejich centrem, značně obratně. Vedle latinské školy otevřeli i třídu „dětinskou“, v níž učili česky číst a psát. Charakteristickým rysem jezuitského školství byla nejen jeho efektivita, opírající se o vysokou a vhodně stimulovanou studijní morálku žáků, probouzející v nich značnou ctížádost, ale také vzorný pořádek a kázeň. Tady je ovšem zapotřebí zdůraznit, že kázeň nebyla vynucovaná nadměrným bitím, neboť to jezuité ze své školy odstranili. Žáci byli vedeni k samostatné práci častými písemnými pracemi, které byly pečlivě posuzovány s ohledem na individualitu žáka. Za znamenitý býval považován i výcvik paměti. Nadto dokázali jezuité své žáky zaujmout a poměrně brzy se proto po Praze vyprávělo, kterak u jezuitů se žák za tři měsíce více naučí než u předešlých učitelů za dvě léta. V roce 1562 zakládají jezuité v Praze Ferdinandovu akademii, která se jako druhé pražské vysoké učení v roce 1654 slučuje s Univerzitou Karlovou a vytváří společnou Karlo-Ferdinandovu univerzitu. K původnímu názvu Univerzita Karlova se pražská česká univerzita (v roce 1882 byla Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze rozdělena na českou a německou a formálně obě nesly označení Karlo-Ferdinandova univerzita) vrátila až v letech samostatného československého státu zákonem z roku 1920. Úspěchy jezuitů v Praze a jejich ohlasy nepochybně napomohly i šíření řádu do dalších míst. Jezuitská kolej byla otevřena v roce 1566 v Olomouci a 1578 v Brně. Když se dostalo roku 1572 olomouckému učilišti univerzitních privilegií, za podpory českých pánů byly otevřeny další jezuitské koleje v Krumlově (1588), Chomutově (1592) a Jindřichově Hradci (1594).

Zcela specifické bylo pro vývoj církevního školství pobělohorské období, v němž dochází k výrazné **náboženské netoleranci**. Ta přinutila k odchodu ze země, spolu s dalšími, i posledního biskupa Jednoty bratrské a pedagoga nesporně světového významu - J.A.Komenského. Obdobně z našich zemí zmizely i bratrské školy, jejichž činnost pokračovala v exilu. Samotný Komenský, působící pedagogicky v zahraničí, přitom o návratu do Čech dlouho uvažoval a v určitých fázích třicetileté války se mu zdál i reálný. Aby byl na návrat řádně připraven, zpracoval (vedle dalších pedagogických spisů) poměrně stručný spis Navržení krátké o obnovení škol v království českém, který měl být zřejmě vydán jako školský reformní program Jednoty bratrské po návratu do vlasti. Zajímavé na spisku bylo, že finančně měla být školská obnova zajištěna vrchností s využitím konfiskovaného majetku jezuitů a klášterů.

Nutno zdůraznit i to, že do českých zemí proniká v 17. století řád, který se v dalším vývoji pozitivně zapsal do historie našeho školství. V roce 1655 přicházejí do Prahy z Belgie první **sestry Voršilky**. Zprvu se usadily na Malé Straně u zámeckých schodů, kde začaly vyučovat dívky. Později si založily klášter a školu na Újezdě. Klášter a školu na Novém Městě pak budovaly po zakoupení komplexu několika domů v roce 1672. Jejich výchovný systém, v němž byly dívky soustředěny v penzionátech, vycházel z optimismu, důvěry v dobro a zdar z práce. Byl zcela prost tělesných trestů a náležitě zohledňoval ruční práce: pro chudé jako zdroj obživy, pro bohaté jako ochranu před zahálkou.

Řádem který bývá označován jako řád, který si získal největší zásluhy o rozvoj našich škol, byli **piaristé**. Řád byl založen roku 1597 v Římě a řehole se zakrátko rozšířila po Itálii, Polsku i v rakouských zemích. V roce 1631 vznikla piaristická kolej v Mikulově, v roce 1633 ve Strážnici a roku 1634 v Lipníku. Později ještě v Příboře, Hustopečích a Kyjově. V Čechách byla první piaristická kolej založena v Litoměřicích (1640), na které roku 1644 začalo vyučování. Druhou kolej založili piaristé ve Slaném (1658), další pak v

Kosmonosích (1688). Následovaly Benešov (1704) a Rychnov nad Kněžnou (1714). V Praze se piaristé, otcové pobožných škol, usadili v roce 1752 v Celetné ulici (v domě s průchodem do Štupartské ulice), kde zřídili 4 české a 2 německé třídy. Poněvadž zájem o jejich školu rychle vzrůstal, zakoupili v roce 1758 v Panské ulici dvě spáleniště a zbudovali tam kolej, do níž se roku 1766 přestěhovali. V Litomyšli měli piaristé od roku 1733 také dvouleté studium filosofické, do něhož byli přijímáni i světšší studující. Zcela bezpečně také víme, že piaristé používali při výuce Komenského spis Orbis pictus (pro věcné vzdělání) a běžně používali i jeho učebnici latiny Janua linguarum. Svým příznivým postojem k české řeči, jakožto mateřskému jazyku žáků, získávali značnou úctu i vděk místních činitelů. Významné totiž bylo, že piaristické akademie a představení žáků se konaly téměř výhradně v češtině, zatímco podobné jezuitské akce byly v převážné většině vedeny jazykem latinským.

Vedle piaristů zřídily v různých místech své školy i další řády. Od roku 1656 učili v Chrudimi **kapucíni**, později i ve Falknově, Kolíně (1667), Opočně, Zákupcech, Rumburce a v Mnichovu Hradišti (1699). **Františkáni** měli své školy v Hájku, Hostinném, Hořovicích a Zásmykách. **Augustiniáni** zřídili školy ve Lnářích, Bělé, Ročově, České Lípě, **jezuité** ještě ve Staré Boleslavi, na Svaté Hoře (1658), v Košumberce, Tuchoměřicích a v Opařanech. Ve svých zbožích zakládali menší školy i **křížovníci s červenou hvězdou a praemonstráté** (strahovští, želivští, tepelští).

O vyšší latinské školy pečovali **dominikáni** v Broumově, augustiniáni v České Lípě (1627), v Domažlicích a v Německém Brodě, **praemonstráté** vydržovali řádová gymnázia v Žatci a Teplé, **dominikáni** v Plzni, **minorité** v Pardubicích.

Obvykle se řídila drtivá většina těchto škol, obzvláště od počátku 18. století, jezuitským vzorem.

Zhruba v polovině 18. století, v roce 1747, přišly do Prahy také první členky **řehole Anglických panen**, které zřídily na Malé Straně ústav pro výchovu šlechtických dívek

Zcela specifické poslání měly v historii našeho školství **školy bratrské**. Obvykle v nich vyučoval kněz, někdy svěřoval výuku svým pomocníkům, jáhnům. Zvláštní učitelský stav na bratrských školách neexistoval. Výuka byla vedena v češtině a organizována byla ve dvou stupních. Pro malé to bylo „učení dětinské“ (mající dívčí a chlapecké oddělení), pro dospělejší „učení vyšší“ (to bylo pouze chlapecké). Školy byly zřizovány při sborech, nejstarší byla v Mladé Boleslavi, jejíž rozvoj okolo roku 1500 byl spojen s činností mladoboleslavské tiskárny. Základem výuky býval katechismus a některá jeho vydání byla pro praktickou potřebu přímo opatřena i slabikářem a abecedou. Oblíbené byly sbírky mravních pravidel a mudrosloví. Bezpečně o bratrských školách a výuce na nich víme, že vstříply svým žákům pro celý život zálibu v pilnosti, úctu k práci, smysl pro řád a kázeň. Vedly mládež též ke snášenlivosti a touze po stálém zdokonalování dobrou knihou.

Po bitvě na Bílé hoře, kdy bylo Obnoveným zřízením zemským z roku 1627 připuštěno v zemi pouze katolické náboženství, existovaly bratrské školy v místech, kam se příslušníci Jednoty bratrské uchýlili. Významný podíl na existenci a rozvoji bratrského školství i v těchto letech měl pochopitelně stále J.A.Komenský.

Zcela mimořádný význam má pro celý vývoj našeho školství především 18. století. Zcela oprávněně a opodstatněně můžeme konstatovat, že svými školskými reformami zahajuje již zcela nové období v dějinách našeho školství. **Tereziánské a josefínské reformy** byly ovšem až záležitostí posledních tří desetiletí. Před nimi ovšem nebyla situace ještě zdaleka utěšená. Po učitelích se například nežádalo nic než to, aby složil vyznání víry a zavázal se, že bude chodit ke zpovědi a přijímání. Umí-li učit, na to se ho nikdo neptal. Jsou přítom doloženy případy, kdy zájemci o učitelské místo byli zkoušeni před očima celé obce v kostele, pak ještě na faře. Z nich je zcela zřejmé, že obvykle uměli stěží číst a psát, z počtů často neznali ani sčítání a odčítání. Takový učitel - často vysloužilý voják, mající silný hlas a umějící si zjednat autoritu - si při výuce vypomáhal jak uměl. Mohli bychom proto s jistou pravděpodobností říci, že v mnohých školách, kde vyučovali duchovní, byly poměry pro žáky příznivější a snesitelnější, neboť kněz se alespoň „slitoval nad lidem“ (jak se někdy v literatuře konstatuje). Pro mnohé z těchto vlasteneckých

kněží, kteří se obdivovali každému kdo někdy přispěl ke slávě vlasti, byla v této době charakteristická (a v této době rozhodně ne zcela obecná) i jistá snášenlivá zbožnost. Tedy i v pohledu na Mistra Jana Husa nebo J.A.Komenského. Bylo proto logické, že školy klášterní, které byly zřizovány některými řády, se těšily značné pozornosti. Nepochybně k tomu přispívala i skutečnost, že kněží (a opět obzvláště řádoví) měli obecně rozhodující úlohu na intelektuálním životě tehdejší doby.

Vzmemme-li v úvahu tento historický vývoj, musíme poprávu konstatovat, že tereziánské a josefinské školské reformy v závěru 18. století byly výrazným pokrokem. Císařovna Marie Terezie bývá zmiňována nejen v souvislosti se zavedením povinné školní docházky v roce 1774, ale často bývá uváděn i její výrok, že **škola je politikum**. Z přesvědčení, že otázka škol a školní docházky je mimořádně závažnou skutečností, na níž by mělo záležet především a v první řadě státu, se odvíjela i veškerá školská politika uskutečňovaná Marií Terezií a po její smrti jejím synem Josefem II. Školské reformy sice byly koncipovány a do značné míry i realizovány významnými představiteli církve (mimo jiné proto, že školy byly zakládány při jednotlivých farách, jejichž počet na konci tohoto století významně narůstal), na straně druhé však docházelo (například **zrušením jezuitského řádu v roce 1773** a převedením jeho majetku do studijního fondu, z něhož byly financovány střední školy či zabíráním nejrůznějšího dalšího církevního majetku) k omezení vlivu církve v této oblasti. Tím že byl zrušen jezuitský řád, který spravoval většinu gymnázií, došlo ovšem k situaci, že se objevil pro tyto školy nedostatek učitelů, neboť na gymnáziu již nemohl učit kdokoliv a na učitelská místa bylo nařizováno konati veřejnou konkursní zkoušku. Bylo proto nařizováno, aby zkoušce se podrobivší dosavadní učitelé (tedy převážně bývalí příslušníci jezuitského řádu) měli při obsazování učitelských míst přednost. Ke snahám státu o omezení moci církve v oblasti školství můžeme počítat i zřízení tzv. generálních seminářů pro přípravu kněžského dorostu v roce 1783. Již o sedm let později, v roce 1790, však došlo k jejich zrušení a řízení těchto učilišť pro přípravu duchovních bylo navráceno biskupům.

Za všechny představitele církve, kteří se značně aktivně podíleli na koncipování a prosazování školských reforem (ale také sami provozovali aktivní pedagogickou činnost) byl chtěl jmenovat alespoň dva - **Ignáce Felbigera (1724 - 1788)** a **Ferdinanda Kindermanna (1744 - 1801)**. Ignác Felbiger, opat augustiniánského kláštera v Zahani, byl autorem první metodické příručky pro učitele. Jeho Methodní kniha, která vyšla již v roce 1777, byla knihou německo-českou, což bylo mimořádně významné. Ferdinand Kindermann pak patřil (už jako farář v Kaplici) k významným školským reformátorům. Mimo jiné položil základy k vytváření hospodářských škol, v nichž žáci vyráběli i určité produkty pro trh. V roce 1775 byl jmenován členem zemské školní komise a stal se vrchním školským dozorcem. V letech 1790 - 1801 pak podporoval rozvoj školství již z titulu litoměřického biskupa.

Chtěl bych tady v této souvislosti jasně konstatovat, že by rozhodně neměla být přehlížena pozitivní role duchovních v rozvoji škol v 18. i počátkem 19. století. Mimo jiné proto, že obvykle měli vyšší vzdělání než většina tehdy ještě nijak profesně připravených učitelů a pak také proto, že pro otázky vzdělávání a výchovy malých dětí měli mnohem větší cit než vysloužilí vojáci, zběhlí studenti či jiní vyučující považující své učitelování pouze za dočasné, jen do doby získání alespoň písařského místa či do svatby s bohatými vdovami.

Přestože Josef II. vydal v roce **1781 toleranční patent**, legalizující a občansky zrovnoprávňující evangelíky s katolíky, výrazná většina školství zůstala nadále pod dohledem katolické církve. Tuto skutečnost neovlivnilo ve větší míře ani to, že ve stejném roce vydal císař nařízení o zrušení všech klášterů, které se nezabývaly vyučováním, vědeckou nebo charitativní činností. Zrušeny tak byly všechny řády rozjímavé a žebravé.

K vydání tolerančního patentu byl chtěl přičinit poznámku, která by ukázala problémy, které byly s jeho uplatňováním spojeny. Když v roce 1782, tedy rok po vydání tolerančního patentu, zemřela jakási Dorota Procházková v obci Žhery u Českého Brodu,

bylo celkem třikrát neseno její tělo na hřbitov, nikdy ale nebyla pohřbena. Problém byl v tom, že žena se přihlásila k evangelické víře a katolíci vždy zabránili jejímu pohřbení na dosud pouze katolickém hřbitově v sousedních Skramníkách. Po čtvrté se pohřeb konal za asistence vojska z Prahy, Kouřimi a Českého Brodu, které muselo rozehnat dav asi 9 tisíc vesničanů, kteří se do Skramníků svolávali vyzváněním na kostelní zvony. Koho tehdy vojáci chytili, tomu vyplatili 25 ran holí. Poté zůstali vojáci ve Skramníkách ještě několik dnů (přičemž obec a fara je musely živit a postarat se i o jejich koně) a odešli teprve tehdy, když došlo k sepsání dohody, že nikdo se nebude vdovci za pohřeb mstít.

Chtěl bych konstatovat i to, že ačkoliv výrazná většina našich spoluobčanů zná z tohoto období řadu jmen významných a zasloužilých mužů - aktivně zapojených do našeho národního obrození nebo tvůrců a zakladatelů naší vědecké a krásné literatury - mnohdy vůbec netuší, že se jednalo o vystudované duchovní. Pokud si tuto skutečnost nebudeme všichni uvědomovat, bude to samozřejmě snižovat i hodnocení pozitivního přínosu církví v našich dějinách.

Význam řady reprezentantů církve je zapotřebí vážně zmínit především v souvislosti s národním obrozením. Řada z jeho významných a oslavovaných představitelů, jejichž zásluhy o povznesení českého národního života a českého jazyka jsou nezpochybnitelné, byla duchovními (je možno jmenovat nejen Dobrovského či Puchmajera, ale například i slovenského Kollára).

Nedá mi to, abych v souvislosti s Janem Kollárem neuvedl jednu nepříliš známou skutečnost. Zatímco obecně se považuje hudebnost českého národa v 19. století za výrazné pozitivum (a nemusím nijak zdůrazňovat, že tato hudebnost byla spojena velmi těsně jak se školou, tak i s církví - farními učiteli se mohli stát jen ti, kteří měli dokonalou hudební průpravu a schopnosti), Kollár upozornil i na její nepříznivé důsledky. Když působil jako mladý evangelický diakon v Uhrách, doslova konstatoval: „To hluboké pohřížení, ba zatopení národu českého v moři muziky, které jiní tak vychvalují, já nechválím. Tato láska k hudbě zrodila se u Čechův již téměř v hudební nemoc. I hudba má své meze jak u jednotlivců, tak i u celých národův. Již Plato a jiní to poznamenali, že hudba na jedné straně zjemňuje a vzdělává, tak na druhé snadno nebezpečnou bývá, anť národ vyčivuje, měkkým, zženštilým, chabým, k otroctví náchylným činí. Čehož příklad na cikáních máme, jež v Uhrách nejlepší hudebníci a nejhorší bojovníci jsou. To ustavičné housličkování, trubení, pískání, cinkání a zpívání odvodí duši od vznešenějších předmětův, city přepíná a předráždívá a člověka ku podnikání velikých a obtížných skutkův neschopným činí. Já obávám se, aby Čechové své vlastenectví a svou národnost naposledy sami, v nejvlastnějším smyslu toho slova neprohráli a nepromuzikovali. Již nyní hemžejí všechny jejich noviny, rozmluvy, schůzky a spolky jen zprávami o hudbě, o koncertích, o akademiích, quartetech a těmto podobných věcech až ke zhnusení“.

Já bych v této souvislosti chtěl jmenovat alespoň jednoho z nich. Zcela úmyslně toho, jehož jméno již upadlo prakticky v zapomnění, přestože jeho zásluhy byly nebývalé.

Mám na mysli **Karla Aloise Vinařického (1803 - 1869)**. Po ukončení bohosloveckých studií mu nabídl pražský arcibiskup Václav Chlumčanský z Přestavlk úřad obřadníka. Přízeň, které se Vinařický u arcibiskupa těšil, se projevila i v tom, že byl osobně arcibiskupem vysvěcen na kněze o celé dva roky dříve (a navíc v památný den sv. Václava), než bývalo podle dosaženého věku obyčejem. Vinařický založil a vydával Časopis pro katolické duchovenstvo, který - tištěný již latinkou a psaný analogickým pravopisem - byl výraznou novinkou v tehdejších jazykových půtkách. V roce 1832 bylo Vinařickému Musejním sborem svěřeno, již jako známému činiteli a obratnému stylistovi, vypracování Pamětního spisu, kterým měla být císaři doložena potřeba vzdělávání mládeže v českém, tedy mateřském jazyce. Po smrti arcibiskupa Chlumčanského se Vinařický stal arcibiskupským archivářem, opětovně se stal obřadníkem i nového arcibiskupa Aloise Krakovského z Kolovrat. Od roku 1833 působil jako farář v Kováni u Mladé Boleslavi, kam za ním jezdila řada předních osobností včetně F. Palackého nebo

F.L. Čelakovského. V roce 1849 přešel do Týna nad Vltavou, kde nastoupil úřad děkana a zasloužil se o významné povznesení tamní školy. Od roku 1855 pak byl vikářem soběslavským. V závěrečných letech svého života působil již jako kanovník vyšehradské kapituly.

Vinařický byl nejen autorem Pamětního spisu o nynějším stavu vyučování v jazyku českém na vyučovacích ústavech v Čechách, ale i prvního skutečně moderního slabikáře Česká abeceda, aneb Malého čtenáře knížka první z roku 1839 a neméně zdařilé české Čítanky z roku 1850, za níž následovaly ještě další. Vinařický byl i značně oblíbeným autorem dětí, neboť pro ně sepsal řadu básniček a říkadel, lahodně rytmických a zvukomalebných, mnohdy s výrazným pedagogickým nábojem. Ještě dnes jsou z jeho básniček pro děti známy minimálně dvě: Tluče bubeníček, tluče na buben a Ivanku náš, copak děláš...

V této souvislosti bych mohl upozornit i na to, že u příležitosti 130. výročí úmrtí Karla Aloise Vinařického v roce 1999 jsem o něm publikoval článek ve Slánském obzoru, tedy v ročence vydávané Vlastivědným muzeem ve Slaném a Státním okresním archivem v Kladně. O rok dříve, tedy v roce 1998 jsem hovořil na konferenci s názvem Růže stolistá ve Strakoněch, tedy na konferenci věnované osobnosti Františka Ladislava Čelakovského, o vzájemné korespondenci Čelakovského s Vinařickým. Slibovaný sborník z konference však ještě nevyšel.

Ale nebyl to jen K.A.Vinařický, který pozitivně zasáhl do vývoje našeho školství. Nepochybně by se našly celé desítky duchovních, kteří působili v konkrétních regionech a ve školách buď přímo učili, nebo se o jejich rozvoj zasloužili. Jejich jména jsou dnes v mnohem větším zapomenutí než je jméno K.A.Vinařického - a dodejme, že zcela neprávem.

Malý ilustrační příklad. Komu dnes něco říká jméno faráře Vincence Zahradníka? A přitom, pokud bychom jeho myšlenky a zásady, které prosazoval, prezentovali na některém setkání současných učitelů snažících se o novou, moderní školu 21. století a o takové škole odpovídající metody, tak bychom jistě sklidili zasloužený potlesk. Posudte sami, cituji: „Komu jest učití jiné, nemá právě proto přestati nikdy učití se sám“. V současnosti, kdy vytahujeme jako velký objev nutnost celoživotního vzdělávání, je to nanejvýš aktuální. Zahradník zdůrazňoval i to, že učitel musí umět učit. A umět učit že znamená zaměstnávat smysly, paměť, fantazii, rozum, soudnost a přitom i srdce dětí! Říkal také, že učitel by měl mít řádný charakter a že má existovat shoda mezi ním a jeho poučeními, protože „nikde se neprozradí pokrytec tak rychle jako ve škole“. Povahová a intelektuální kvalita učitele byla Zahradníkovi také mnohem důležitější než zdokonalování učebnic a metod výuky. Přestože Vincenc Zahradník žil v letech 1790 - 1836, jeho pojetí školy je nesporně i pro nás velice současné.

Pokud jsem se již zmínil, že Vinařický se těšil značné přízni arcibiskupa Václava Chlumčanského, je možno konstatovat i to, že také tento arcibiskup patřil mezi velké příznivce školství. Jako litoměřický biskup zřídil bohoslovecký ústav a přičinil se o mnohé školní stavby, jako arcibiskup se pravidelně účastnil ve svém letním sídle v Dolních Břežanech závěrečných zkoušek žáků místní školy. Žákům břežanské školy daroval i hedvábný prapor se zlatým nápisem „K bohu vede ctnost a víra“. Na rubové straně praporu byl nápis „Pocta dobrým žákům od Václava Leopolda Chlumčanského, arcibiskupa pražského r. 1826“. Jeho štědrost, projevující se již dříve vynaložením značných částek na pražské chudé, našla výraz i (jak prameny dokládají) v rozhazování drobných peněz dětem před školou ve Zvoli (kam přijížděl na oslu) a v tom, že učitelé na panství břežanském měli nejen lepší fassé (tedy součet všech peněžních a naturálních požitků), ale založil v jejich prospěch i zvláštní nadace.

Podívejme se ale i na to, jaký byl vzájemný **vztah mezi učiteli a duchovními**. V první polovině 19. století bylo přímo učitelovou povinností pilně sledovat vyučování katechety a to co katecheta učil, v mládeži utvrzovat. Před vyučováním či po něm byla školní mládež také každodenně voděna na mši svatou. V roce 1831 zrušila konsistoř docházku dětí na

mši ve všední dny, v nichž byla tuhá zima, mělo být postaráno i o to, aby děti mohly v kostele sedět a nemusely stát na chladné dlažbě. V roce 1848 znovu gubernium nařizuje, aby společné bohoslužby byly upraveny vzhledem k věku, zdraví a rozumu dětí a také vzhledem k ročnímu počasí. Historické dokumenty pak dokládají, že ve 40. a 50. letech 19. století bylo na pražských školách vyučováno katechismu jen vlažně a povrchně, že si katecheti často měnili rozvrhy hodin, přenechávali svoji výuku učitelům, učitelé pak při výuce katechetů nebývali přítomni a s žáky katechismus neopakovali.

V roce 1842 si vrchní školní dozorce například oběžníkem stěžuje na to, že při slavnostní jízdě Jeho Eminence arcibiskupa žáci škol (ale i celé školní třídy) kráčeli mimo, nesmekli čepice a žádným způsobem nevzdávali církevnímu hodnostáři úctu. Oběžníkem proto kladl na srdce katechetům a učitelům (kteří museli text oběžníku podepsat), aby školní mládež náležitě poučila o tom, že má být „svému arcipastýři zvláště uctívou“. Dokonce i školní rády mívaly v té době zcela specifický zvláštní oddíl, v němž byli žáci poučováni o tom, jak se mají chovat v kostele.

V tomto okamžiku bych chtěl věnovat pozornost i problému, který bych nazval „školy pro nekatolické děti“. V podstatě by šlo o školy protestantské a židovské.

Samostatné **židovské školy** bývaly zřízeny pouze ve větších městech. Úřady přitom na vzdělávání židovských dětí dbaly, neboť panovaly obavy z toho, že nevzdělaná židovská mládež by mohla být postrachem pro veřejnou mravnost. Dekret císařského dvora z roku 1810 dokonce přikazoval, že se nemůže konat svatba židovských snoubenců, pokud „neprokázali známost Bne-Zionu“. Zákony ovšem povolovaly docházení židovských dětí i do katolických škol (když si to rodiče přáli) a židovští žáci mohli při náboženských hodinách a při modlitbě odcházet. Ovšem aby „mladistvé mysli svých křesťanských spolužáků jakýmkoli způsobem nenakazili“ bylo nařízeno posazovat židovské děti ve veřejných školách do zvláštních, oddělených lavic.

Problematika židovského školství je značně specifická a v 19. století se dostává do těsného sousedství školství německého. Nejen proto, že státním vyučovacím jazykem - a tedy i jazykem používaným v židovských školách, byla němčina - ale i proto, že po oficiálním zrovnoprávnění němčiny s češtinou ve smyslu vyučovacích jazyků (tedy po roce 1866) byly židovské školy v podstatě německé.

Osobně jsem se židovským školstvím nijak podrobněji nezabýval a musím konstatovat, že mé znalosti jsou v tomto směru spíše útržkovité než ucelené. Nepochybně ale pro tehdy nepříliš početné židovské školy platilo v plném rozsahu to, co platí obecně pro školy i dnes. Že totiž jejich kvalitu dělají především učitelé. A že se proto jejich kvalita může i poměrně rychle měnit.

Ve zprávě o situaci na hlavní židovské škole v Praze v roce 1820 si její ředitel stěžoval, že škola postupuje račím krokem a že se na ní rozmáhá nevědomost a nemravnost. Příčinu viděl v učitelích, které vybrali starší židovské obce. O jednom říkal, že pro něho musí být ráno poslán posel aby do školy vůbec přišel, o druhém pak že nestojí také za nic....

Protestantské školy dostaly šanci obnovit svoji činnost vydáním tolerančního patentu v roce 1781. Do konce roku 1782 se k protestantům přihlásila na 90 tisíc vyznavačů (obzvláště kolem bývalých středisek církve českobratrské, lutherské, utrakvistické). Roku 1848, vlivem politických událostí, dochází pak v náboženství k úplné rovnoprávnosti všech vyznání. Vzhledem k tomu, že protestanté neměli po letech zákazu vlastní bohoslovce, vypomáhali často mladí kazatelé z Uher - Maďaři i Slováci - kteří se teprve tady učili česky. Jednoho z nejpřednějších - Jana Végha v Libiši - učil česky V.Kramerius. Postupně však budovali modlitebny, kostelíky. Církevní sbor s kostelem a školou se však směl postavit pouze tam, kde se přihlásilo nejméně 100 rodin, čili 500 duší.

Samozřejmě, že se objevily i vážné problémy. Například v Proseči postavili protestanté kostelík a do něho dveře z jižní strany. Když pak byly udělány dveře i ze strany východní, došlo k situaci, že nesnášenliví věřící vtrhli do modlitebny, rozsekali dveře a jak praví Jubilejní Almanach o českých evangelických sborech, byl tehdy i celý vnitřek chrámu surově zneuctěn. Ve Vysoké u Mělníka byla zase stavba kostela zastavena na podkladě udání katolického faráře - okna prý byla proti zákonu příliš nádherná. Po dostavení byl

farář potrestán vojenskou exekucí a okna i dveře se musely přestavět! (Další podrobnosti o ostatních „tolerancních“ školách: článek Emanuela Havelky České konfesijní školy protestantské, in Pedagogické rozhledy, 1908, str.801 - 809)

Protestantské školy této doby je ovšem možno charakterizovat jako školy ryze národní a lidové, který měly významný podíl na obrozenecké a buditelské práci. Směle můžeme i říci, že šlo o školy propagující průkopnické lidové vzdělání a že navazovaly na školství Jednoty bratrské - tedy na školství tradičně dobré. Potvrzovala to i skutečnost, že protestantské školy bývaly při vizitacích chváleny i od katolických vrchností.

Poměrně zajímavé je, že již v roce 1782 vyšla pro potřeby protestantských škol učební kniha Slabikář pro žáky helvétského a augšpurského vyznání.

V roce **1855 došlo tzv. konkordátem** k vymezení vzájemných vztahů církve a školy. Konkordát v podstatě stanovil, že školy byly opět plně pod církevním dozorem. Z jeho ustanovení můžeme citovat: „Veškeré vyučování mládeže na veřejných i soukromých školách bude nauce církve katolické přiměřeno. Biskupové jako vrchní pastýři budou řídit náboženské vychování mládeže na všech veřejných a soukromých školách a nad ním bdít, aby v žádném předmětu vyučovacím nic nepřicházelo, co by se přičilo katolické víře a čistotě mravů. Všichni učitelé katolických obecných škol postaveni budou pod dohlídku církevní“.

Situace se výrazně mění **císařským patentem z 8. dubna 1861**, jímž byla zaručena protestantům rovnost s katolíky, svoboda a veřejnost vyznání, samospráva, kostely s věží a zvony atd. Prosincovými zákony z roku 1867 byla tato rovnoprávnost potvrzena. Paradoxně ale dochází k častému rušení protestantských škol: pokud například učitel používal obecní pole a louku, byla taková škola prohlášena za obecní, obdobně i v případech, kdy byla školní budova postavena za přispění obecní pokladny.

Dalším vývojem dochází ke stavu, že například v roce 1908 měla reformovaná církev v Čechách 60 a na Moravě 25 sborů - všechny výhradně české. Augsburská církev měla v Čechách 15, na Moravě 12 a ve Slezsku 1 český sbor, další augsburské sbory byly německé.

Podle zákona z roku 1868 převzal řízení škol stát a dozor nad školami přešel z farářů na místní školní rady, z vikářů na okresní školní rady a z konsistoře na zemskou školní radu. Národní školy byly postaveny na interkonfesijní základ, církvím a náboženským společnostem však bylo ponecháno právo zřizovat a na svůj náklad udržovat školy soukromé (s možností práva veřejnosti). Tato úprava však neplatila v tehdejších Horních Uhrách (tedy na Slovensku), kde nadále církve zřizovaly školy veřejné. Na tento zákon, který vymezoval vztah církve ke škole, navazoval v roce 1869 říšský zákon, stanovující pravidla vyučování na obecných školách a prodlužující školní docházku na 8 let. Praktická realizace zákona nebyla okamžitá, můžeme však konstatovat, že těmito zákonnými opatřeními se v našich zemích koncipuje nová, moderní škola, jejíž významným znakem je právě také její interkonfesijnost.

Obecně je proto možno konstatovat, že v průběhu 19. století dochází zakládáním kongregací či návratem Jednoty bratrské ke **změnám církevní mapy našich zemí**. Je možno uvést, že v roce 1853 složily v Hiršově na Šumavě sliby první české členky **kongregace Školských sester de Notre Dame**, v roce 1856 byla v Praze založena **česká kongregace sester svatého řádu sv. Františka**, v roce 1871 byla v severních Čechách založena **starokatolická církev** odpůrci dogmatu o papežské neomylnosti, od roku 1880 se do Čech znovu vrací **Jednota bratrská** (pod názvem evangelická církev bratrská), v roce 1887 je v Českých Budějovicích založena **česká kongregace sester Nejsvětější svátosti**

V těchto souvislostech nepostrádá zajímavosti ani drobná zmínka v časopisu Beseda učitelská z roku 1878, která konstatuje že menší zájem o včelaření mezi učiteli byl ovlivněn právě i zmenšujícím se zájmem o včelí vosk, neboť reformované církve vykazovaly podstatně menší spotřebu svící. Zmiňoval se o tom farář Antonín Flesar na

schůzi učitelského spolku Budeč v Opočně. Menší zájem o včelaření přijímal, spolu s dalšími učiteli, s jistou nelibostí i proto, že včelu považoval pro školní děti za pedagogicky vhodný příklad čistoty, svornosti, pracovitosti, lásky k rodičům, domu i vlasti. Uváděl přitom, že o vedle vyzdvižení této příkladnosti mohou o včelách učitelé hovořit i v některých dalších předmětech - například v počtech.

Jestliže jsem nyní věnoval několik vět včelám, dovolte ještě jednu. Včela patřila, právě pro již uvedené vlastnosti, k nejoblíbenějším živým tvorům i u osobnosti takového rozměru jako byl J.A.Komenský.

Při celkovém pohledu na 19. století můžeme konstatovat, že v otázkách vzájemného vztahu církve a státu bylo v oblasti školství obdobím značně dynamickým, s postupně se prohlubující a narůstající laicizací škol a jejich pedagogických sborů. Počátkem století reagovaly úřady na stesky církve na nedostatek kněžského dorostu tím, že zřídily pro tuto přípravu nové školy (v roce 1802 byla zřízena lycea) a že byla **obnovena dříve zaniklá gymnázia**. V roce 1806 tak mohli otevřít premonstráti gymnázium v Plzni, cisterciáci v Oseku a v Chomutově, piaristé ve Slaném, Ostrově, Kadani a Rychnově nad Kněžnou a benediktini v České Lípě. O rok později byla obnovena gymnázia v Jičíně a v Jindřichově Hradci, na nichž již byla zavedena volná soutěž mezi světskými a laickými učiteli. Poměr katolické církve ke školám a školské politice v říši byl pak upraven, jak jsem se již zmínil - v roce 1855 tzv. konkordátem. Dohoda stanovovala, že katolické církvi přísluší spravování škol - a to i jménem státu. O třináct let později - v roce 1868 - byly pravomoci církve ve školských otázkách opět formulovány nově. Veškeré pravomoce v řízení škol i dozor nad nimi převzal v plném rozsahu stát. Řízení škol pak bylo realizováno prostřednictvím školních rad, které byly zřizovány jako zemské, okresní a místní. Proti tomuto stavu **protestovali v roce 1879 čeští biskupové**. Ve svém memorandu požadovali obnovení dřívějšího vlivu církve na výuku a výchovu. K jejich memorandu se připojili i ostatní biskupové v předlitavských zemích Rakousko-Uherska. K požadavkům memoranda částečně přihlédla novela školského zákona z roku 1883, když zvýšila počet výukových hodin náboženství ve školách a vyžadovala od učitelů konání dozoru při náboženských cvičeních. Na učitelských ústavech novela znovu zaváděla hru na varhany, která - jako potřebná pouze pro kostely a nikoliv již pro školy - byla v roce 1874 na učitelských ústavech nahrazena hrou na housle. Novelou byla výrazně porušena i interkonfesijnost škol. Jako nové se však objevily problémy finanční - církve neměly mnohdy peníze na provoz škol, i v církvích ubylo nadšení, obětavosti a lásky: Pak se ovšem škola stala tíživým břemenem.

Spjatost školy a církve dokládá i drobná příhoda ze Žižkova. Když se v roce 1879 opravoval olšanský kostel, nebylo na Žižkově místa, kde by se mohly konat bohoslužby. Pražský arcibiskup proto povolil, aby se nedělní a sváteční mše pro školní mládež sloužily přímo před budovou školy na Komenského náměstí.

Závěr století, kdy dochází nejen k významnému početnímu nárůstu různých škol a stoupá také celková **profesionalizace učitelů**, je v otázkách postavení církve na školách ovlivněn i narůstající spolkovou organizovaností a politizací veřejného života, v němž politizující katolicismus není narůstajícími počty učitelů pozitivně přijímán. Poměrně rozsáhlá je z této doby i pedagogická literatura konstatující, že například účelem katolických řádových škol je vypěstovat tu stránku katolické zbožnosti, kterou zavrhovali i všichni katoličtí reformátoři. Tedy zbožnost, která ideovou podstatu křesťanství ničí a hluboce znemravňuje. Objevovaly se i četné kritiky dívčích klášterních škol. Učitelé uváděli jako svoji vážnou námitku to, že klášterní odloučenost vede dívky k jistému buď samotářství, zádumčivosti a uzavřenosti, nebo k nesprávné a škodlivé snivosti, která jim ukazuje svět v barvách nepravdivých a nadpřirozených. Za velmi vážné považovali i to, že klášterní školy byly - v době probouzejícího a rozmáhajícího se vlastenectví - i vhodným místem poněmčování. Proces prohlubující se profesionalizace učitelů, jako zcela specifické pracovní skupiny, byl pak poznamenán - nepochybně i v určité závislosti na vzniku politického hnutí jako nového společenského fenoménu - poměrně značným a obecným odklonem učitelstva od náboženství a církvi.

Začínala vítězit představa, že **škola je instituce kulturní a vědecká** a že v ní mají rozhodovat pouze pedagogické ohledy. Proto neměla být spojena s církví - ať se jedná o kteroukoliv církev - protože pak by nutně byla s touto církví svázána společnými zájmy. Ideálem byla škola volná, v níž by se mládež různého vyznání učila a připravovala společně. Učila by se tím i vzájemné toleranci, tak důležité pro život, protože i v něm by také vyznavači různého náboženství museli žít společně. S tímto dědictvím vstoupilo české školství do 20. století a tedy i do nově se utvořivšího československého státu v roce 1918.

Stát a církevní školy ve dvacátém století

V tomto okamžiku je zapotřebí si uvědomit, že v oblasti školství platila bezprostředně po vytvoření samostatné československé republiky tzv. recepční norma, která ponechávala v plné platnosti veškeré zákony a dříve platná nařízení. Nový stát je měnil a přizpůsoboval novým poměrům postupně. Nepostrádá přitom rozhodně jisté zajímavosti, že jedněmi z prvních vysokých škol, které v samostatném státu vznikly, byly bohoslovecké fakulty. Nejdříve Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká v Praze, o jejímž vzniku přijalo Národní shromáždění příslušný zákon 8. dubna 1919, pak katolická bohoslovecká fakulta v Bratislavě (zákonem ze dne 24. července 1919). Na podzim roku 1919 došlo i ke změnám na církevní mapě nového státu, když došlo, na podkladě mimořádného generálního synodu českých evangelíků helvetského a augsburgského vyznání, k vytvoření společné církve pod názvem „česko-bratrská církev evangelická“.

Církevní školy existující v letech předmnichovské republiky byly oprávněny:

- samy voliti své učitele, podléhající jejich disciplinárnímu řádu
- určovat vyučovací řeč školy a používané učebnice
- určovat systém a způsob vyučování při dodržování několika podmínek
  - předpisům musí vyhovovat školní budova
  - předpisům musí odpovídat organizace školy
  - učitelé musí mít stejné vzdělání jako na veřejných školách stejného druhu
  - učitelé nesmějí vykonávat žádný úřad kromě členství v úřadech samosprávních a církevních, mohou však vypomáhat při bohoslužbách a pohřbech, s povolením úřadů mohli i soukromě vyučovat
  - škola musí být vybavena nejn nutnějšími pomůckami.

Veškeré církevní školy přitom měly být pod státním dozorem. Církevní školy byly přitom děleny na „erární“ a „řádové“. V případě erárních škol byl stát držitelem majetku a byl v postavení patrona školy. Řádové církevní školy, vydržované řády nebo kongregacemi, nepodléhaly všeobecným disciplinárním předpisům. Všechny církevní školy mohly, zdůrazňují slovo mohly, dostávat od státu podporu, ta však v žádném případě nebyla nároková. U řádových škol bývala tato podpora menší - zdůvodňovalo se to tím, že učitelé na těchto školách platově nepostupovali a neměli ani nárok na výslužné.

Vážným problémem nově vzniklého státu v oblasti školství byla jeho unifikace. Odlišnost dřívějšího historického vývoje, kdy v rámci mnohonárodnostní rakousko-uherské monarchie se školství vyvíjelo odlišně v tzv. Předlitavsku (do kterého patřily i české země a Slezsko) a Zalitavsku (do něhož patřilo Slovensko i Podkarpatská Rus), byla zdrojem mnohých problémů. Můžeme konstatovat, že na Slovensku v roce 1918 prakticky neexistovaly jiné střední školy než maďarské a střední školy slovenské, tedy jak se tehdy říkalo s „československým vyučovacím jazykem,“ tam zakládali teprve učitelé služebně na Slovensko přikázaní ministerstvem školství a národní osvěty. Ovšem krácení reálků o jeden rok v rámci postupné unifikace školství (na Slovensku byly maďarské reálky osmileté, zatímco v českých zemích byly reálky sedmileté) bylo naopak mnohdy vydáváno za úmyslnou českou snahu snížit na Slovensku vzdělanost. V důsledku kratší povinné školní docházky přijímaly i učitelské ústavy na Slovensku své žáky o rok dříve a situaci vyřešilo ministerstvo tím, že jejich žákům úředně prominulo jeden rok věku.

K podstatnému rozdílu došlo v otázkách zřizovatelských pravomocí především obecných škol. Na Slovensku byly veškeré zřizovatelské pravomoci k těmto nejpočetnějším školám,

zabezpečujícím povinnou školní docházku, ponechány církvi. Obec zřizovala školu jen v případech, že tam již nebyla škola zřízená církví, nebo v případě, že je v obci nejméně 30 dětí, jejichž rodiče je nechtějí posílat do církevní školy, popřípadě když církevní vrchnost ani po trojím napomenutí vládou neodstranila nedostatky církevní školy. Posledním důvodem pro povinnost obce zřídit školu bylo to, že existující církevní škola nemůže pojmout pro nedostatek místa všechny děti.

Změna, která v roce 1918 nastala ve vzájemných vztazích státu a církve ve školách se projevila i tím, že již v jednom z prvních výnosů ministra školství Habrmana bylo uvedeno, že **„politické a náboženské přesvědčení nemůže být předmětem disciplinárního vyšetřování“**. Dne 25. listopadu 1918 pak vydalo ministerstvo výnos o náboženských úkonech. V tomto výnosu, platném pro všechny střední školy, se sdělovalo, že náboženské úkony nejsou integrující částí náboženské výuky ve školách (jak to stanovila nařízení z roku 1870) a proto že ani neúčast žactva na těchto úkonech nemá žádný vliv na známku z mravů, ani na známku prospěchovou z náboženství. Účast žáků na náboženských úkonech měla být pouze záležitostí jejich náboženského citu, případně vůle rodičů. Současně ministerstvo školství zrušilo i povinnost profesorů mít při náboženských úkonech nad žactvem dozor. V případě žáků obecných a občanských škol výnos stanovil, že i jejich účast na náboženských úkonech je dobrovolná a že je třeba se vystříhati „všelikého nátlaku pro účastenství v nich“. V tomto případě upozorňoval výnos i na to, že zejména v zimě mohou útlé a chatrně oděné děti v nevytopené kapli či studeném kostele snadno utrpět újmu na zdraví. Obdobně jako v případě středních škol, ani u žáků obecných a měšťanských škol neměla neúčast mít vliv na známky z chování nebo náboženství a dozor učitelů při náboženských úkonech se stával dobrovolným.

Pokud jsem tyto skutečnosti citoval z Věstníku MŠANO ze dne 1.3.1919, chtěl bych uvést i to, že 15.3.1919 stejný Věstník zveřejnil i výňatek ze zákona, v němž byla uvedena trestní odpovědnost toho, kdo by se posmíval některé církvi nebo náboženské společnosti státem zákonně uznané, kdo by je zlehčoval, kdo by urazil služebníka náboženského při výkonu bohoslužebných obřadů nebo se při nich neslušně tak choval, že by z toho mohlo vzejít pohoršení. Takovéto chování bylo charakterizováno jako přečin, pokud by se nejednalo dokonce o zločin rušení náboženství, a mělo být potrestáno tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců.

Ministerské stanovisko k náboženským úkonům bylo precizováno ve výnosu z 9.5.1919. Tam v podstatě opakovalo nutnou dobrovolnost účasti, nově však zdůraznilo, že účast nemá být na újmu času určeného k vyučování. V případě bohoslužebných úkonů jednotlivých konfesí, které by nepřipadaly na volné dny, mohl žáka třídní učitel uvolnit, v případě že o to rodiče požádali věrohodným způsobem. Výnos konstatoval, že k náboženským úkonům je nutno počítati i konfesijní modlitby, k nimž náleží i pozdrav Pochválen buď... I ten se měl stát pro žáky i učitele, mimo hodiny náboženství, jen dobrovolným. Z výnosu bych chtěl přímo citovat: **„Škola ani úřady nejsou více oprávněny, aby žactvu a učitelé účast na jakýchkoli úkonech náboženských přikazovaly, stejně však nejsou ani úřední orgány, ani učitelé oprávněni, aby v jakémoliv formě ji zakazovali, nebo v ní jakkoli bránili, pokud není v odporu se školními zákony a řádem školním. Jakýkoli nátlak v tom neb onom směru není naprosto dovolen.“** Mimořádně zajímavá je skutečnost, že text výnosu zdůrazňoval, aby školy postupovaly v těchto otázkách šetrným a taktním výchovným postupem při náležitém respektování místních poměrů. A opět je možno citovat: **„Povaha věci a rozdílnost místních poměrů nepřipouštějí, aby centrální úřady vydaly zde předpisy podrobné. Ponechává se tedy pečlivé úvaze jednotlivých učitelův a sborův učitelských, aby u vědomí vlastní odpovědnosti vychovatelské upravili otázky zdánlivě sporné podle zvláštních poměrů místních v každém jednotlivém případě...“**

V roce 1921 pak ministerstvo reagovalo již na stížnosti, které dostalo. Šlo o stížnosti na jednání příčící se interkonfesijnímu rázu veřejných škol a zásadám svobody učení a svědomí a svobody projevu mínění v otázkách náboženských svobod a snášenlivosti - konkrétně šlo o agitaci ve prospěch některých vyznání nebo pro vystupování z církve.

Pozornost byla věnována i dodržování církevních svátků žáky ve školách, na nichž se tyto svátky běžně neslavily. Proto například uveřejnil Věstník MŠANO v roce 1921 přehled židovských svátků, jejichž známost byla nejmenší, a ve stejném roce konstatoval i to, že na židovských školách se vyučuje v dobách křesťanských či evangelických svátků, popřípadě i v neděli, protože dnem volna je sobota - šabes. Ze vzpomínkových publikací k výročí škol je zřejmé i to, že na interkonfesijních školách v sobotu sice žáci židovského náboženství většinou do školy chodili, při vyučování odpovídali, ale zásadně si nic nezapisovali a nepsali a někteří si ten den dokonce nechali do školy nosit i aktovku.

Jedním z vážných problémů byla i otázka **výuky náboženství**. K té se vyjádřilo ministerstvo svým výnosem ze dne 11.8.1919. Aby povinnou výukou náboženství nedocházelo k zjevnému rozporu mezi výchovou školní a rodinnou, stanovil, že

- zproštění výuky mají být žáci bez vyznání a žáci vyznání státem neuznaného (pokud si rodiče účast ve výuce výslovně nepřejí)
- i u žáků náležejících k určitému vyznání mohli rodiče požádat o zproštění výuky.

V roce 1920 ministerstvo ještě dodatečně nařídilo okresním školním radám, aby u každé žádosti o zproštění z výuky náboženství protokolárně zjistily důvody, pro které si otec, matka či poručník nepřejí, aby se dítě výuky účastnilo. K žádosti pak měly připojit svůj posudek, zda by účast dítěte při výuce náboženství vedla k rozporům mezi výchovou ve škole a v rodině.

I v případě výuky náboženství na středních školách je nutno konstatovat, že došlo k snížení počtu výukových hodin, náboženství však nadále zůstávalo v přehledu vyučovaných předmětů na vysvědčení na prvním místě. V červenci 1919 ministerstvo rozhodlo, že učitelé katolického náboženství, kteří tak ztratili část svých úvazkových hodin, jsou povinni - vyžadují-li to zřetel služební - vyučovat také předmětům, pro které nenabývali učitelské způsobilosti.

Problematikou středních škol, kde se nevyučovalo povinnému náboženství ve všech ročních, věnovaly pozornost další výnosy. Ty mimo jiné stanovily, že je na nich možno realizovat nepovinnou výuku, pokud se přihlásí 20 účastníků.

Vzhledem k tomu, že byl rozhodnutím ministerstva školství v roce 1919 snížen počet vyučovacích hodin náboženství, upravili v návaznosti na rozhodnutí ministerstva čeští a slovenští biskupové v roce 1922, podle přípisu arcibiskupského ordinariátu v Praze, osnovu vyučování katolickému náboženství na středních školách. Úpravy se týkaly jednak povinné výuky (ta byla stanovena ve třech ročnících po dvou hodinách týdně, ve dvou následných ročnících po jedné hodině týdně), jednak nepovinné výuky (s určitou odlišností pro reálky a pro gymnázia). Osnova katolického náboženství pro střední školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byla publikována ve Věstníku MŠANO, č.6/1922, ze dne 15. června 1922

Nesporně zajímavé je i nařízení, že výuka židovskému náboženství v němčině se povolovala na slovenských školách jen v prvním poválečném roce. Od školního roku 1919/20 se již vyžadovala tato výuka ve slovenštině a učitelé židovského náboženství se měli podrobit zkoušce ze slovenštiny.

Změnilo se i celkové nahlížení na povinnosti učitelů ve vztahu k náboženství, což se projevilo i v požadavcích poradní sboru pro obecné školy, který při ministerstvu školství a národní osvěty existoval a v němž měli zastoupení učitelé těchto škol. Ti požadovali, aby při zkouškách učitelské způsobilosti nebyli učitelé-absolventi učitelských ústavů podrobováni také zkoušce z vyučování náboženství.

K výuce náboženství je možno říci ještě to, že i po přijetí **tzv. malého školského zákona** v roce 1922 (byl tak označován zákon, kterým se měnily a doplňovaly zákony o školách obecných a měšťanských, tedy zákon č.226/1922 Sb.) bylo ponecháno náboženství na prvním místě v seznamu vyučovaných předmětů a rodiče měli - jak jsem již uvedl - právo své děti z výuky náboženství odhlásit. Statistické údaje o počtech odhlášených dětí z výuky náboženství sice neexistují, dá se však předpokládat, že tyto

počty byly odlišné v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Tuto domněnku by potvrdily i četné informace ze schůzí učitelských spolků, na nichž věnovali učitelé také značnou pozornost tomu, na kolika školách jsou ve třídách zavěšeny kříže a na kolika již byly ze školních tříd odstraněny. Vzhledem k tomu, že školy musely v povinných výkazech uvádět počty žáků hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním, jsou tyto údaje zachovány ve statistikách.

Poznámka: Ve statistice středního školství ve školním roce 1921-22 je například uvedeno následující náboženské složení žáků:

Římsko- katolické	73703 žáků, tj. 73,0%
Řecko- katolické	215 žáků, tj. 0,2%
Různé evangelické	7985 žáků, tj. 7,9%
Československé	5209 žáků, tj. 5,2%
Mojžíšské	8106 žáků, tj. 8,1%
Jiné	58 žáků, tj. 0,1%
Bez vyznání	5521 žáků, tj. 5,5%

Pokud bychom se dívali na statistiku jednotlivých vyznání podle škol, museli bychom konstatovat, že více než 100 evangelíků navštěvovalo střední školy v 9 slovenských městech a v Aši.

Více než 100 žáků československého náboženství bylo v Praze 7, Jaroměři, Náchodě, Jičíně, Olomouci, Litovli, Rakovníce a v Lounech.

Více než 100 žáků mojžíšského náboženství bylo na školách s „československým“ vyučovacím jazykem v Novém Městě na Váhem a v Žilině. Dále na 4 ústavech s maďarským vyučovacím jazykem a na 11 německých ústavech (Karlovy Vary, Levoča, 5x v Praze, 2x v Moravské Ostravě a 2x v Brně).

Nejvíce žáků bez vyznání bylo na 3 školách v Praze a dále v Mostě, Hradci Králové, Mladé Boleslavi, Rakovníku, Kladně a nejvíce pak na českém reformním reálném gymnáziu v Duchcově.

Řada zpráv z dobových pramenů konstatuje také hromadné vystupování učitelů z církve. Samozřejmě opět především na školách v Čechách

Že se nejednalo o problém okrajový je možno usuzovat z toho, že v roce 1921 upozornilo ministerstvo na skutečnost, že mnozí učitelé si sami upravují text na vysvědčení o zkoušce učitelské způsobilosti v rubrice ozřejmující jejich náboženské vyznání. Upozornilo nejen na nepřípustnost takového jednání, ale i na možnost považovat tyto svévolné úpravy za falšování úřední listiny.

O stálé potřebnosti učitelů náboženství ve školách ostatně podává dostatečný přehled pravidelně publikovaný seznam volných učitelských míst ve Věstníku ministerstva. V roce 1921 vydává ministerstvo pokyny i k tomu, aby bylo povoleno vykonat zkoušku učitelské způsobilosti i kněžím, kteří - v době kdy byli v duchovní správě - vyučovali alespoň 6 hodin týdně po dobu dvou roků náboženství. Dalšími podmínkami pro připuštění ke zkoušce bylo maturitní vysvědčení (na střední škole nebo učitelském ústavu), případně vyučování po dobu jednoho školního roku ve funkci třídního učitele. Platnost tohoto povolení, původně stanoveného na jeden školní rok, byla v dalších letech ještě prodlužována.

Podle zvláštního nařízení zemské školní rady bylo v roce 1922 rozhodnuto také o započítávání let duchovní správy do služební doby učitelů jakožto státních zaměstnanců. Toto započítávání doby bylo důležité především pro zařazování do stanovených hodnostních a platových tříd.

Je zapotřebí zmínit i jednu zcela mimořádnou skutečnost, na níž se často zapomíná a která je z hlediska posouzení historického vývoje církevních škol mimořádně důležitá. V letech předmnichovské republiky (ale už i v dobách Rakousko-Uherska) patřily z hlediska organizačního členění církevní školy společně se soukromými, městskými a matičními školami do velmi často **blíže nespécifikované skupiny nestátních škol**. V nejrůznějších pramenech, ale i statistikách se mnohdy vůbec nedá určit, o jakou školu se

vlastně jednalo, takže určité obecně vyslovené teze mohou být ve vztahu ke konkrétnímu typu škol - a tady mám na mysli typ školy podle jejího zřizovatele - i zkrácené a zavádějící. Poměrně obtížně se proto dá určit i početnost a žánrová pestrost církevních škol. Ve statistikách středních škol nebývá vždy jasně uvedeno, že se jedná o školu církevní, v případě škol nižšího stupně statistiky církevní zřizovatele prakticky neuvádějí vůbec. Když jsem si toto uvědomil, řekl jsem si, že se pokusím zmapovat - byť i neuměle a alespoň pro určitou ilustraci - alespoň jednu skutečnost.

Vycházel jsem ze skutečnosti, že každá škola nestátního zřizovatele, a tedy i církevní škola, vydávala svým žákům vysvědčení. Pokud ovšem chtěla, aby její vysvědčení byla obecně právoplatná a nebyly to spíše vzpomínkové suvenýry, musela získat tzv. **právo veřejnosti**. Toto právo udělovalo ministerstvo školství a národní osvěty - a rozhodně ho neudělovalo automaticky, ale teprve poté, co škola prokázala určité pozitivní výsledky a vyhověla i určitým obecným požadavkům (její učitelé museli mít takovou kvalifikaci, aby mohli stejnou funkci zastávat i na státní škole, v závislosti na typu školy musela mít i odpovídající vybavení pomůckami, odbornými kabinety, knihovnou). Ne každá nestátní škola o právo veřejnosti usilovalo, ne každá o toto právo usilující požadavkům vyhověla a bylo jí uděleno. Pokud se jednalo o střední školu ukončenou maturitní zkouškou ale nemající právo veřejnosti, mohli sice její žáci maturitní zkoušku skládat, ale na státním ústavu. Dbalo se přitom na to, aby všichni kandidáti zkoušky skládali maturitu na stejném ústavu a nerozptýlili se na několik různých škol. Tento požadavek vycházel z nutnosti získat o absolventech takové školy a o jejich znalostech větší přehled.

Dal jsem si tedy tu práci a prošel jsem Věstníky ministerstva školství a národní osvěty za období let 1920 - 1922 a v samostatné rubrice Právo veřejnosti hledal církevní školy.

Přehled církevních škol, kterým bylo uděleno právo veřejnosti, je následující:

Rok 1920

Ženský učitelský ústav kongregace Školských sester de Notre Dame v Praze u Sv. Anny

Ženský učitelský ústav u sv. Josefa v Českých Budějovicích

Ženský učitelský ústav kongregace sester Nejsvětější svátosti oltářní v Českých Budějovicích, cvičná škola s ním spojená, jakož i vzdělávací ústav pro pěstounky

Ženský učitelský ústav kongregace Školských sester sv. Františka v Chrudimi, cvičná škola s ním spojená

Biskupské gymnázium v Bohosudově

Řádové gymnázium v Broumově

Dívčí reálné gymnázium kongregace Školských sester sv. Františka na Král. Vinohradech

Arcibiskupské gymnázium v Praze-Bubenci

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži

Rok 1921

Opakuje se udělení ženským učitelským ústavům kongregace Školských sester de Notre Dame u sv. Anny v Praze a u sv. Josefa v Českých Budějovicích, kongregace Školských sester v Chrudimi, kongregace sester Nejsvětější svátosti oltářní v Českých Budějovicích.

Ženskému učitelskému ústavu v klášteře Voršilek v Kutné Hoře

Dívčí škole měšťanské sester Dominikánek v Brně

Německé roční rodinné škole sester sv. Kříže v Chebu, sv. Kříže v Chomutově a ve Varnsdorfu

Německé roční rodinné škole řádu Voršilek ve Frývaldově

Německému ženskému učitelskému ústavu u sv. Voršily v Liberci

Dívčímu reálnému gymnáziu kongregace Školských sester sv. Františka na Král. Vinohradech

Arcibiskupskému gymnáziu v Praze-Bubenci

První třídě spolkového židovského reformního reálného gymnázia s německým jazykem vyučovacím v Brně

Ženskému učitelskému ústavu s maďarskou vyučovací řečí řádu Uršulinek v Bratislavě

Učitelskému ústavu ve Sv. Janu u Berouna

Ženskému římsko-katolickému učitelskému ústavu v Levoči

Rok 1922

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži

První a druhé třídy spolkového židovského gymnázia s německým vyučovacím jazykem v Brně

Dívčí dvojtřídní obchodní škole kongregace Školských sester řádu sv. Františka na Král. Vinohradech

Druhé třídy dvouleté školy rodinné sester sv. Kříže v Chebu

Poměrně zajímavé byly i bezprostřední formulace ministerstva o udělení právu veřejnosti. Někdy šlo o udělení práva veřejnosti jen některé třídě (obvykle ale začínajícím ročníkům), opakované udělení je dokladem toho, že právo veřejnosti bylo uděleno jen na jeden školní rok, v některých případech však byla formulace taková, že právo veřejnosti je uděleno na dobu, po kterou bude škola plnit příslušné zákonné podmínky.

V oficiálním přehledu církevních středních škol existujících ve školním roce 1921-22 v Československu jsou pak uvedeny tyto školy (v závorce s počty žáků):

Klasická gymnázia česká:

Klášter pod Znievom, katolické (83)

Kroměříž, arcibiskupské (332)

Praha-Bubeneč, arcibiskupské (240)

Prešov, evangelické (164, z toho 9 žákyň)

Klasická gymnázia německá:

Bohosudov, biskupské (208)

Bratislava, evangelické (132, z toho 56 žákyň)

Broumov, benediktinské (181, z toho 19 žákyň)

Doupov, nadační biskupské (139)

Klasická gymnázia maďarská

Bratislava, evangelické (512, z toho 70 žákyň)

Komárno, benediktinské (425, z toho 31 žákyň)

Nové Zámky (katolické, 553, z toho 37 žákyň)

Prešov, evangelické (265, z toho 59 žákyň)

Reálná gymnázia československá:

Rimavská Sobota, protestantské (86, z toho 10 žákyň)

Spišská Nová ves, evangelické (77, z toho 2 žákyně)

Praha-Královské Vinohrady, dívčí reálné, škol. sester sv. Františka (204 žákyň)

Reálná gymnázia německá:

Kežmarok, evangelické (347, z toho 41 žákyň)

Rimavská Sobota, protestantské (398, z toho 46 žákyň)

Učitelké ústavy:

Banská Štiavnica, evangelický, koedukační (43)

Čáslav, evangelický, postátněný (137)

České Budějovice, ženský klášter u sv. Josefa (73)

České Budějovice, ženský, klášter u Nejsvětější Svátosti (80)

Chrudim, ženský, klášterní školských sester sv. Františka (119)

Sv. Jan pod Skalou, klášter bratří sv. Jana de la Salle (120)

Olomouc - Řepčín, ženský klášterní, dominikánek (154)

Praha, ženský klášterní, školských sester de Notre Dame (90)

Prešov, evangelický (85)

Spišské Podhradí, katolický (76, z toho 12 žákyň)

Trnava, ženský, katolický (110)

Cheb, německý ženský, klášter u sv. Kříže (113)

Bratislava, ženský, maďarský, klášterní, uršulinec (106)

Prešov, ruský, řecko-katolický (105, z toho 37 žákyň)

Odborné učitelké ústavy:

Cheb, německý, klášterní u sv. Kříže (5 - pro učitelky domácích nauk)

České Budějovice, klášterní, u Nejsvětější Svátosti (17 - pro pěstounky)

Hradec Králové, klášterní, sester de Notre Dame (7 - pro pěstounky)
Cheb, německý, klášterní u sv. Kříže (24 - pro pěstounky)

Obdobným způsobem by se samozřejmě daly projít i značně rozsáhlé seznamy škol, které byly nově zřizovány. I tam by se nepochybně našla řada církevních škol, z pohledu tohoto referátu jsem tomu ale již nevěnoval pozornost. Takže uvedu jen to, čeho jsem si všiml zcela náhodně: český odbor zemské školní rady povolil například 8. listopadu 1921 zřízení obecné školy v Praze, Jáchymova ulice Židovskému spolku školskému pro Čechy se dvěma postupnými třídami a pětiletou obecnou a občanskou dívčí školu Praze - Hradčany, v Úvoze kongregaci Milosrdných sester Karla Boromejského. Obdobně by se dalo postihnout, ovšem opět by to bylo časově značně náročné, rušení církevních škol (již ve školním roce 1921-22 byl například zrušen v Liberci klášterní ženský učitelský ústav). A opět je možno připojit drobnou poznámku. Právě otázky okolo zřizovatelských práv a rušení jednotlivých škol byly určitým jablkem sváru. Stát se například v roce 1921 domníval, že je záhodno zrušit německý **teologický seminář ve Vidnavě**. Návrhy byly postoupeny zemské vládě v Opavě i zemské správě brněnské, která jej dala k vyjádření olomoucké arcibiskupské konsistoři. Po rozkladu biskupa Bertrama že zřizování a rušení seminářů je věcí čistě církevní a vláda do něho nemůže zasahovat, neboť semináře byly zřízeny na podkladě smlouvy státu s církví, bylo od záměru upuštěno. Otázka zamýšleného rušení semináře ve Vidnavě byla napadena i proto, že v duchu mírových smluv měl být zaručen dostatek škol i národnostním menšinám a v tomto případě šlo o seminář německý.

Závěr

Nyní, v závěru svého vystoupení dospívám k poznatku, který zatím neměl přílišnou publicitu. Je to skutečnost, že zdánlivě jednoduchá a lacině se nabízející rovnice, že demokratická republika automaticky a maximálně vycházela vstříc právě soukromým školám (tedy systému pluralitních zřizovatelů škol) a podporovala ve školství nestátní zřizovatelské aktivity, s níž se někdy v diskusích počítá jako s nezvratným axiomem, tehdy neplatila v takovém rozsahu, jak si dnes představujeme. Naopak bychom mohli jasně konstatovat, že především v oblasti středního školství (a tedy hlavně gymnázií) byly realizovány značně **intenzivní postátňovací snahy**. Proces postátňování škol vyplýval především ze snahy nestátních zřizovatelů (tedy ze strany nejrůznějších spolků, řady měst, ale i církve) zbavit se tíživého finančního břemene. Významnou roli však sehrávala v té době i stále intenzivněji se uplatňující myšlenka, že o vzdělání vyšší než jaké poskytuje obecná a měšťanská škola se má postarat především stát. Zestátňování škol se realizovalo na podkladě tzv. postátňovací smlouvy. Stát zpravidla přebíral v úplnosti placení učitelů, ale ostatní náklady na provoz školy bývaly již řešeny různě případ od případu. V letech 1919 - 1928, tedy za prvních deset let existence, převzal stát v Čechách úplně 13 středoškolských ústavů, v Moravskoslezské zemi pak 18 středoškolských ústavů. K převzetí pouze nákladů na platy učitelů došlo v Čechách u dalších 18 (z nich byly v pozdějších letech některé postátněny úplně a 2 ústavy byly zrušeny). V Moravskoslezské zemi šlo o postátnění devíti ústavů, z nichž 4 byly později také převzaty státem úplně a 2 ústavy byly zrušeny.

Postátňovací akce středního školství pokračovala ještě v první polovině 30. let. Cílovým byl stav, aby výrazná většina z celkového počtu 298 reálků a gymnázií všech typů (včetně škol na území dnes již zahraničního Slovenska) byla státních. Nestátních reálků a gymnázií, které by byly udržovány městy, spolky a církvemi, mělo zůstat celkově pouze 15. O něco větší mělo být procentové zastoupení nestátních škol mezi středoškolskými učitelskými ústavů. Zatímco státních učitelských ústavů bylo 46, nestátních jich bylo 16. Z odborných učitelských ústavů, připravujících učitelky dívčích ručních prací a pěstounky mateřských škol, bylo z celkového počtu 31 ústavů nestátních devatenáct.

Do roku 1933 se postátňovací akce z církevních škol dotkla velmi konkrétně následujících škol: evangelických gymnázií v Banské Bystrici, ve Spišské Nové Vsi, v Bratislavě, v Rimavské Sobotě, v Kežmaroku a v Prešově a evangelických učitelských ústavů v Prešově a Banské Štiavnici a dále městského katolického gymnázia v Nových Zámčích. Tedy pouze škol na Slovensku.

Podářilo se mi zjistit, že ve školním roce 1933/34 existovaly v Československu podle svého zřizovatele (jako zcela nezpochybnitelné) pouze následující církevní střední školy (je zapotřebí vzít v úvahu, že podle tehdejší terminologie byly jako střední školy označovány pouze gymnázia všech typů, učitelské ústavy a reálky - existující střední odborné školy nepatřily tehdy do zastřešujícího pojmu „střední školy“ a byly vedeny zvlášť):

Gymnázia:

Arcibiskupské gymnázium v Praze (s celkem 452 žáky)

Řádové dívčí reálné gymnázium na Královských Vinohradech (bez 5. a 7. ročníku, 297 žákyň)

Řádové dívčí gymnázium v Brně (jen 1. ročník, 28 žákyň)

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži (457 žáků)

Židovské gymnázium v Brně (6.- 8. třídy, německé, 231 žáků)

Františkánské gymnázium v Malackách (492 žáků)

Evangelické gymnázium v Prešově (ped. sbor státní, 444 žáků)

Katolické gymnázium v Klášteřu pod Znievom (348 žáků)

Hebrejské gymnázium v Mukačevě (298 žáků)

Německé biskupské gymnázium v Bohosudově (439 žáků)

Německé benediktinské gymnázium v Broumově (bez 1. a 3. ročníku, 159 žáků)

Německé evangelické reálné gymnázium v Kežmaroku (sbor státní, 386 žáků)

Maďarské benediktinské gymnázium v Komárně (624 žáků)

Učitelské ústavy:

Ženský řádový u sv. Josefa, České Budějovice (jen 2. a 4. ročník, 91 žaček)

Ženský řádový u Nejsvětější Svátosti, České Budějovice (jen 1. a 3. ročník, 81 žaček)

Ženský řádový, Kutná Hora (jen 2. a 4. ročník, 81 žaček)

Ženský řádový, Chrudim (161 žaček)

Řádový mužský, Svatý Jan pod Skalou (157 žáků)

Řádový ženský, Praha (jen 1. a 3. ročník, 85 žaček)

Německý ženský řádový, Cheb (166 žaček)

Ženský řádový, Olomouc-Řepčín (161 žaček)

Katolický mužský, Kapitulka Spišská (240 žáků)

Řádový ženský, Levoča (158 žaček)

Ženský řádový, Bratislava (160 žaček)

Ruský řecko-katolický, Prešov (160 žáků)

Ruský mužský řecko-katolický, Užhorod (164 žáků)

Ruský ženský řecko-katolický, Užhorod (168 žáků)

Odborné učitelské ústavy a ústavy pro vzdělávání opatrovatelek:

Řádový pro opatrovatelky, České Budějovice (68 žaček)

Řádový pro opatrovatelky, Hradec Králové (42 žaček)

Řádový pro opatrovatelky, Cheb (65 žaček)

Řádový pro učitelky domácích nauk, Cheb (67 žaček)

Řádový pro učitelky domácích nauk, Olomouc-Řepčín (25 žaček)

Řádový pro opatrovatelky, Napajedla (25 žaček)

Řádový pro opatrovatelky, Přerov (22 žaček)

Německý řádový pro opatrovatelky, Šternberk (21 žaček)

Řádový pro učitelky domácích nauk, Levoča (25 žaček)

Přes tento zdánlivě a na první pohled i dlouhý seznam musíme opětovně jasně konstatovat, že značně charakteristickým rysem školství demokratické předmnichovské republiky byl - alespoň v oblasti středního školství - jeho etatismus. Tím se naše školství i poněkud lišilo od školských systémů okolních zemí, v nichž zastoupení církevního školství bylo mnohem výraznější a početnější. V období značné aktivity při zakládání nových škol po roce 1918 - kdy je ovšem zapotřebí právě s ohledem na vývoj, k němuž došlo v našem školství v posledním desetiletí jasně říci, že předmnichovské Československo nepropadlo jakési zakladatelské manii, nýbrž že se jednalo často pouze o přesuny, jimiž měly být napraveny dřívější organizační nedostatky - se dá z celkových přehledů jen

velmi obtížně určit konkrétní zřizovatel školy, protože se zcela běžně operuje termínem „nestátní zřizovatel“ což může samozřejmě znamenat církevní, ale i městskou školu. Prokazatelně novými církevními školami byly: obnovené katolické gymnázium v Kláštere pod Znievom (1919), židovské reformní reálné gymnázium v Brně (1920), katolický ženský učitelský ústav v Levoči (1920), židovské reformní reálné gymnázium v Mukačevě (1925), františkánské gymnázium v Malackách (1927), slovenská pobočka evangelického reálného gymnázia v Kežmaroku (1927), řádový ústav pro učitelky domácích nauk v Levoči (1928). Ještě v roce 1933 bylo v Brně zřízeno české dívčí gymnázium řádu sester Cyrilometodějských, na Slovensku pak - paradoxně bez oficiálního úředního souhlasu - vznikly počátkem třicátých let čtyři středoškolské katolické ústavy: řádové dívčí reálné gymnázium v Bratislavě, ženský učitelský ústav v Nitře a ústavy pro pěstounky mateřských škol v Cíferu a Ružomberoku.

Nepochybně poněkud jiný by byl obraz církevního školství orientovaného na děti ve věku povinné školní docházky či na zcela speciální a výjimečné školy s určením pro děti nejrůznějším způsobem postižené. To je ale oblast, která přesahuje nejen možnosti mého referátu, ale obávám se, že v současné době i mé možnosti jako historika. Znovu tedy mohu jen opakovat to, co jsem řekl již v samotném úvodu. Církevní školství zatím stále hledá svého historika - já jím již ve svém věku a v čase, který mám ještě vyměřený pro tvůrčí práci, rozhodně nebudu.

Pro ucelený obraz historického vývoje je vhodné připomenout i to, že rozpad samostatného československého státu v roce 1939 s sebou přinesl výrazné změny v postavení církevních škol na Slovensku. Zatímco v předmnichovském Československu byla péče o vzdělání dětí záležitostí státu, církve, obcí i soukromých osob a korporací, **ve slovenském státu** byla zákonem č. 308/1940 Sb. tato péče omezena pouze na církev a obce. Základním typem lidových škol se ve slovenském státu staly církevní školy, které se ze zákona zakládaly v každé obci, v níž žilo alespoň 30 dětí podléhajících povinnosti školní docházky a hlásících se ke stejné církvi. Výjimkou mohly být jen obce, v nichž děti věřících občanů různých církví nedosahovaly 4/5 z celkového počtu školou povinných dětí a přitom žádná z církví neměla dostatečný počet dětí svého vyznání pro založení vlastní, alespoň trojtřídní lidové školy. Pokud v takové obci nedošlo k vzájemné dohodě církví o založení společné církevní školy, byla založena obecní škola pro všechny školou povinné děti bez ohledu na jejich náboženství. Mimořádně významné přitom bylo ustanovení, že veškeré náklady škol - a to církevních i obecních - měly nést příslušné obce. Pokud by financování školy obec nezvládala, dostávala od státu příspěvek, stát pak také vyplácel mzdy učitelům. Výjimku tvořily pouze školy, které si církev založila na vlastní náklady - tedy školy řeholní. Ty pak nebyly státem nijak finančně podporovány, stát nevyplácel ani mzdy učitelům.

Slovenský stát v letech druhé světové války usiloval výrazně o to, aby jeho školy měly vyhraněně slovenský charakter. Jeho obsah viděl v sepětí národního a křesťanského ducha. Od učitelů proto vyžadoval, aby i oni se „obrodili“ a součástí této obrody měla být i změna jejich poměru k církvi. V každé třídě byl pověšen kříž, ministerským nařízením bylo určeno, že vyučování začíná a končí společnou modlitbou, výuka náboženství se stala povinnou pro všechny žáky - tedy i pro žáky bez jakéhokoliv vyznání. A protože bylo pedagogicky neúnosné, aby v okamžiku společné modlitby se společně se žáky nemodlil i jejich učitel, postarala se školská správa slovenského státu velmi rychle o to, aby se školy těchto učitelů zbavily.

(Referát na setkání ředitelů církevních škol, Praha dne 7.11.2000)

<http://skolstvi.cirkev.cz/docs/historie.doc>

MEZINÁRODNÍ ŠKOLSKÉ KŘEŠŤANSKÉ ORGANIZACE

O I E C

(Oficina Internacional de Educación Católica) (Mezinárodní výbor pro katolickou výchovu)

Nevládní organizace s celosvětovou působností, která reprezentuje katolickou výchovu a vzdělávání, spolupracuje s Organizací spojených národů, UNESCO, UNICEF a dalšími evropskými a světovými organizacemi. Je výrazem přítomnosti křesťanů v oblasti výchovy a vzdělávání. Podporuje rozšiřování katolických škol a podílí se na přípravě katolických učitelů. Snaží se o zvyšování gramotnosti a základního vzdělání v zemích, kde je vzdělávání stále na nízké úrovni. Organizuje kolokvia a studijní setkání, sdílí zkušenosti v jednotlivých zemích.

C E E C

(Comité Européen pour l'Enseignement Catholique) (Evropská komise pro katolickou výchovu)

Evropská organizace, sdružující představitele církevního školství, školských sekcí biskupských konferencí a dalších organizací spojených s činností především katolických škol. Spolupracuje též s řadou evropských organizací a organizuje přednášky, přípravné semináře pro katolické učitele, kongresy. Zabývá se součinností těchto škol a států. Snaží se o podporu církevního školství v zemích střední a východní Evropy – v posledních letech přibyli členové mnoha těchto států a rozvíjí se jejich spolupráce.

G E R F E C

(Le Groupement Européen d'Etude et de Recherche pour la Formation des Enseignant Chrétiens) (Evropská výzkumná a studijní skupina pro přípravu křesťanských učitelů)

Interkulturální a interkonfesní organizace. Pořádá kurzy pro křesťanské učitele, zejména v oblastech zvyšování povědomí o evropských otázkách, občanství, křesťanský pohled na evropské vzdělávání, sblížování různých vyznání v Evropě. Je určena pro učitele, výchovné poradce, vedoucí výcviků a školení pro učitele, studenty pedagogiky, budoucí učitele.

Fond církevního školství

Církve v ČR jsou zatím stále z podstatné části závislé na státních dotacích, které nejsou nikterak veliké. Z toho důvodu budeme velmi vděční za každý finanční příspěvek na konto fondu církevního školství:

HVB Bank Czech Republic, a.s.
53 04 77 91 16/2700

Prostředky tohoto fondu, do kterého přispívají školy, zřizovatelé škol, sponzoři a ostatní dárci, spravuje mons. Lobkowicz, OPraem., biskup ostravsko-opavský a předseda Subkomise regionálního školství Komise pro katolickou výchovu České biskupské konference. O jakémkoli daru Vám na požádání vystavíme příslušné potvrzení.

Veškeré finanční příspěvky jsou určeny pouze pro potřeby církevního školství. Účetnictví fondu je k dispozici na Sekci církevního školství, Thákurova 3, Praha 6.

ZA JAKOUKOLI FINANČNÍ POMOC PÁN BŮH ZAPLAŤ.

Zdroje: <http://skolstvi.cirkev.cz>

http://cs.crossmap.com/cirkevni-skoly/financie_CR.htm

Štatistiky počtu církevních škol

Církyve a náboženské společnosti se již tradičně věnují také vzdělávání. Nejvíce škol udržují instituce římskokatolické církve, pak následují školy ostatních denominací a několik škol má také Federace židovských obcí . Na celkovém počtu škol se církevní školy podílejí v průměru necelým jedním procentem. Tento podíl je však vyšší u škol poskytujících úplné střední a vyšší odborné vzdělání. Školám a školským zařízením, jejichž zřizovatelem jsou církve a náboženské společnosti, přiděluje MŠMT ČR v celém rozsahu finanční prostředky vyčleněné ze státního rozpočtu podle zákona č. 132/2000 Sb. o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze.

Počty církevních škol (2002)

Úroveň vzdělávání \ zřizovatel	Církyve	Ostatní	%
Předškolní výchova	20	5 993	0,33
Základní vzdělávání	39	4 949	0,78
Úplné střední vzdělávání	18	333	5,13
Střední odborné vzdělávání	11	893	1,22
Úplné střední odborné vzdělávání	14	1 267	1,09
Vyšší odborné vzdělávání	12	154	7,23
CELKEM	114	13 589	0,83

Zdroj: Ročenka MŠMT pro rok 2001/2 (<http://www.uiv.cz/>).

Počet škol a školských zařízení podle zřizovatele

	Zřizovatel	Počet škol a školských zařízení
1.	Arcibiskupství olomoucké	6
2.	Arcibiskupství pražské	19
3.	Biskupství brněnské	7
4.	Biskupství českobudějovické	4
5.	Biskupství královéhradecké	4
6.	Biskupství litoměřické	4
7.	Biskupství ostravsko-opavské	8
8.	Biskupství plzeňské	2
9.	Česká biskupská konference	1
10.	Česká kongregace sester dominikánek	2
11.	Česká provincie Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje	3
12.	České velkopřevorství Suverénního řádu Maltézských rytířů	1
13.	Českomoravská provincie Římské unie řádu sv. Voršily	4
14.	Československá provincie Milosrdných sester Panny Marie Jeruzalémské	1
15.	Kongregace bratří Nejsvětější svátosti (petriáni)	1
16.	Kongregace Dcer božské lásky	1
17.	Kongregace Dcer Panny Marie Pomocnice	3
18.	Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka	2
19.	Kongregace sester Nejsvětější Svátosti	1
20.	Kongregace Sester Služebnic Nejsvětější Panny Marie bez poskvmý počatí - Slezské	1
21.	Kongregace školských sester de Notre Dame	1
22.	Kongregace školských sester řádu sv. Františka	1
23.	Náboženské společenství Adolpha Kolpinga	2
24.	Salesiánská provincie Praha	11
25.	Římskokatolická farnost v Táboře	1
26.	Diakonie Českobratrské církve evangelické	8
27.	Farní sbor Českobratrské církve evangelické	1
28.	Synodní rada Českobratrské církve evangelické	8
29.	Slezská církev evangelická a.v.	2
30.	Rada Církve bratrské	1
31.	Úzká rada Jednoty bratrské	2
32.	Církev československá husitská	4
33.	Rada Apoštolské církve	1
34.	Církev adventistů sedmého dne	1
35.	Bratrská jednota baptistů	1
36.	Krajský úřad Olomouc	1
37.	Židovská obec v Praze	2

Zdroj: <http://skolstvi.cirkev.cz/>.

Jak úspěšné jsou církevní školy v porovnání se školami jiných zřizovatelů nebo státních? (základky, střední, VOŠ)

Nelze říci, že by církevní školy byly vyloženě lepší nebo horší než jiné.

Především je potřeba si uvědomit že tzv. „konkurenční“ školy jsou jen jednou skupinou církevních škol. Jde především o gymnázia a také některé základní, střední a vyšší odborné školy. Tyto mohou konkurovat státním a soukromým školám, protože si vybírají žáky a studenty podle přijímacích zkoušek a řízení. Obecně se v žebříčcích úspěšnosti, srovnávacích testech a porovnávacích studiích umísťují spíše na předních místech mezi ostatními a týká se to i soutěží jednotlivých žáků na olympiádách apod. Je to dáno i tím, že jsou již svým zřizovatelem výjimečné a také tím, že jsou v porovnání se „státními“ školami poměrně „mladé“ (max. 16 let). Ale především jsou dobré díky kvalitním křesťanským učitelům. Křesťanských pedagogů není sice v našem státě mnoho, ale stále je jich mnohem více, než by mohly církevní školy pojmout. Je logické, že si církevní školy vyberou ty kvalitnější. Tato skupina církevních škol je tedy rozhodně přinejmenším srovnatelná se špičkami našeho školství.

Ve druhé skupině jsou školy tzv. „sociální“. Jsou to např. dívčí katolické školy, speciální školy, školy při stacionářích apod. Tyto školy nemají ambice někomu konkurovat, ale přesto jsou bezesporu velmi potřebné. Nezabývají se těmi nejlepšími studenty, ale těmi, kteří potřebují nejvíce pomoci. Je třeba zde uvést, že většina těchto škol je zřízena protestantskými církvemi.

Pro církve obecně je velkou výhodou, že mají zastoupení v obou typech škol.

Jaká jsou kritéria posouzení - např. dostávají se ze základních škol snáze na gymnázia a ze středních církevních škol lépe na univerzity?

Jediným kritériem pro přijetí žáka či studenta na nějakou školu (odhlédneme-li od korupce a podobných praktik) v naší zemi je úspěšné složení přijímací zkoušky nebo úspěch v přijímacím řízení. Obecně není pravdou, že by na církevních školách studovali jen věřící a naopak. Takže to, že někdo studuje na církevní škole není žádnou výhodou pro přechod na vyšší stupeň církevní školy a ti ostatní nejsou nijak znevýhodněni.

Existuje řada kritérií, jak zhodnotit úspěšnost školy při přechodu jejich absolventů na vyšší stupeň. Žádné z nich však není (a ani být nemůže) objektivní. Obávám se, že v této otázce nelze najít zákonitosti. Myslím si, že nikdo nemůže 100% říci a doložit, které školy jsou v tomto směru úspěšnější než ty druhé. Zde mohu pouze uvést, že střední vzdělání se u nás již stalo standartem, takže skoro všichni absolventi základních škol jdou na školy střední. Také se u nás velmi rozšířilo vysoké školství (co do množství i co do stupňů) a tak mnoho studentů středních škol dnes pokračuje na školách vysokých (a třeba i v zahraničí).

Jinou otázkou však zůstává, zda jsou naše školy (všech zřizovatelů) stále stejně kvalitní a srovnatelné se světem. Snad ano.

Čím a jak se církevní školy liší? Jejich určující rysy

Školní vzdělávání obecně se dělí na vzdělávání ve vědách a výchovu pro život. Ani jedna z obou složek nemůže být zanedbána. Co se týká výuky, neměl by být mezi školami církevními a „státními“ žádný rozdíl. V obou typech škol se používají tytéž učebnice i výukové metody. (Soukromé školy zde ponechám stranou. Často přebírají jiné výukové metody i učebnice ze zahraničí a nelze je tedy v tomto směru porovnávat).

Církevní školy se liší právě tou druhou složkou, výchovou, na kterou kladou větší důraz, než necírkevní školy a křesťanské pojetí výchovy je také často od necírkevních škol odlišné. Církevní školy se zabývají každým žákem individuálně. Mnoho necírkevních škol se od dob komunismu také změnilo a také začínají klást na výchovu žáků důraz, ale většina z nich k tomu nepřistupuje z hlediska křesťanského.

I církevní školy se v tomto směru potýkají s potížemi. Je stále málo kněží na školách, žáci jsou přetížení vzdělávací složkou a hůře vstřebávají tu „nepovinnou“ výchovnou, zřizovatelé škol mají mnoho jiných starostí než se zabývat výchovou na svých školách apod. Přesto se odlišnost dobré církevní školy ukazuje již při příchodu do školy atmosférou, výzdobou a chováním žáků i pedagogického personálu. Nejdůležitější zde není výchova k asertivitě a (mnohdy bezohledné) dravosti, ale výchova k pomoci slabším a k poctivé práci.

Je vhodné se lišit? (třebas i s ohledem na sekularizovanou společnost)

To je těžká otázka. Ani biskupové nejsou zajedno v tom, zda je lepší mít církevní školy, nebo raději působit evangelicky v těch necírkevních. 16 let novodobého církevního školství ukázalo, že církevní školy jsou společností respektovány a mnohdy i vyhledávány. Podle mého názoru je to církev, resp. církve, kdo si málo uvědomuje potenciál, který v evangelizaci společnosti církevní školy mají. Každý, kdo církevní školou prošel má bez ohledu na jeho víru a přesvědčení přinejmenším pojem o náboženství a o církvi. Těžko potom tento absolvent bez výhrad přijme tvrzení o překonanosti církve, nepotřebnosti náboženství nebo o jedinečnosti materialismu. V tomto směru dělají církevní školy mnoho práce. Pokud by náš národ byl národem věřících lidí, neměly by církevní školy smysl. Nyní však často působí i jako misie. Myslím, že v našem ateistickém prostředí je nejen vhodné ale i nutné se lišit.

Proč by měli věřící rodiče dávat své děti na církevní školy? V čem jsou pro jejich děti lepší? Nehrozí tu nebezpečí skleníkového prostředí, kdy pak děti budou mít problémy (v kolektivu) při přechodu do „sekulární“ školy?

Určitá povinnost katolíků posílat své děti do katolických škol je dána kodexem kanonického práva (čl.796 – 798). Katoličtí biskupové však mají také povinnost tyto školy v potřebném množství zakládat (čl.802). Nekatolické církevní školy tuto úpravu nemají. Církevní školy jsou pro křesťanskou mládež zárukou křesťanské výchovy. Tato výchova by měla doplňovat výchovu rodinnou a farní a tyto části výchovy nelze vzájemně nikdy zcela nahradit.

Pokud je církevní škola dobrá, tak nedopustí, aby se v ní skleníkový efekt projevil. V církevních školách studuje přibližně polovina dětí a mládeže z nevěřících rodin. Výsledkem bývá i rozšíření řad křesťanů, ale tito žáci a studenti jsou zároveň zárukou „otevřených oken“ virtuálního skleníku. Problém může nastat spíše v případě, že „sekulární“ škola je ve skutečnosti skleníkem, který nepustí žádný „závan“ křesťanského myšlení, názorů a víry. Křesťané by se neměli přizpůsobovat nekřesťanskému okolí, ale měli by se snažit své okolí křesťansky ovlivňovat. Problémy tedy nastat mohou, ale křesťanem se člověk nestává proto, aby se jim vyhýbal, ale proto, aby se je snažil řešit. Je to jistě méně pohodlné, ale zároveň mnohem správnější.

Jaké jsou současné problémy církevních škol v Česku?

Současných problémů je celá řada. Nejprve bych se zastavil u toho, co se podařilo. Máme 120 církevních škol a školských zařízení. Všechny jsou zapsány v Rejstříku ministerstva školství a všechny jsou právními osobami. Církevní školství je řádně podchyceno novým Školským zákonem. Církevní školy jsou kompaktním celkem přesto, že mají 35 zřizovatelů z několika církví. Pokrývají veškeré typy škol od předškolních zařízení až po teologické fakulty vysokých škol. Jsou poměrně velmi úspěšné a mnoho z nich spolupracuje s českými i zahraničními partnery. Takže důvod ke spokojenosti zde je.

A nyní k těm problémům. Církevních škol je málo a zdaleka nepokrývají potřeby věřících. Církve nemají příliš odvahy tuto v moha ohledech problémovou oblast rozšiřovat a stát se zase bojím přílišného rozmachu církevního školství, pokud by mu dal volnost v rozšiřování a zakládání škol. Pomoc by mohla přijít ze strany politiků, kteří uvažují o tzv. „batůžcích“

pro žáky: žák „dostane“ peníze a kterou školu si vybere, tam je „odevzdá“. Doufejme, že se pak také najde dostatek ochotných církevních zřizovatelů.

Dalším problémem je absence jakékoli koncepce v církevním školství. Církevní školství nemá žádné zastřešení i když ho zatím částečně suplovala Sekce katolického školství při ČBK. Pro církevní školy neexistuje žádný kodex, nebo podobný dokument a tyto školy nemají jednotné vedení. Možná by to nebyl velký problém, kdyby jich bylo třicetkrát více, ale církevní školy tvoří necelé 1% z českých škol. Školy často byly a bohužel dosud jsou, zakládány chaoticky, nekoncepčně a často v místech, kde je poptávka po nich nulová. Naopak jiná místa, kde je volání věřících po církevní škole velmi silné jsou bezdůvodně přehlížena.

Přesto největším problémem církevního školství zůstává financování. V současné době již nejde ani tak o výši rozpočtu, ale o jeho tvorbu. Prakticky je fond církevního školství každoročně navyšován o nějaké to procento v souvislosti s navyšováním peněz ve státním školství. Poté církevní školy zjistí, kolik jim chybí, aby byly konkurenceschopné a ministerstvo školství jim rozpočet během roku a po dlouhém dohadování ještě o něco navýší. Přestože je tento systém opatřen dekorací virtuálních normativů, je pro církevní školy a zejména jejich vedení velmi stresující. Zde je jednoznačně nutná novelizace příslušných právních norem.

<http://skolstvi.cirkev.cz/docs/KT.doc>

MASOVÉ ZŘIZOVÁNÍ NOVÝCH CÍRKEVNÍCH ŠKOL SE NECHYSTÁ

Celkové kapacity by se ale mohly zdvojnásobit

Říká se, že církve mají v šuplíku stohy žádostí o zřízení nové církevní školy anebo o zvýšení kapacit škol stávajících, a jen čekají na vhodnou chvíli, aby je podaly. Představitelé církevního školství odhadují, že by tímto způsobem počet jejich škol mohl vzrůst v budoucnu až dvojnásobně.

Dramatický výhled se však zdaleka nemusí naplnit. Jednak regulační páky, které mají v rukou kraje a ministerstvo školství při zařazování nových škol a kapacit do rejstříku, nemusejí povolit tlaku církví, jednak ani v případě maximální vstřícnosti vůči spekulovanému dvojnásobku by neměl být reálný nárůst velký, protože na zhruba 106 církevních školách dnes studuje pouze necelé jedno procento žáků.

Čeká se na vyřešení subjektivity

Jedním z hlavních důvodů, proč nemohou vznikat nové církevní školy, je jejich nevyjasněná právní subjektivita. Několik let vlekoucí se tahanice o vlastní právní subjektivitu, kterou dodnes fakticky ne získaly (UN č. 29 a 31/2005), nakonec uchystaly církevním školám past v podobě ustanovení školského zákona, který jim ukládá do 31. března příštího roku předložit evidenční list právnické osoby.

Podle ředitele odboru správy sítě škol MŠMT SVATOPLUKA SPURNÉHO se právě z těchto důvodů na ministerstvo školství žádosti o zřízení nové církevní školy příliš nehrnou.

„Jakákoli žádost mívá od prvopočátku jeden zásadní problém - škola, o kterou jde, nemá vyjasněnou právní subjektivitu. Na ministerstvu kultury zatím přetrvává, pokud vím, nechuť přidělovat těmto školám statut církevní právnické osoby. Co se týká zařízení mimoškolských, nový školský zákon jejich zařazování nově přidělil krajům. V posledních

letech nepamatují, že bychom měli nějaký problém s církevními školami, a to ani v oblasti změny kapacit. Čeká se na vyřešení právní subjektivity," řekl S. Spurný.

Církev: Zatím jednáme

Problém s nejasnou právní subjektivitou potvrzuje i DANIEL KUCHYŇKA, který v České biskupské konferenci zastupuje církevní školství.

„Je pravda, že také tato otázka brání vzniku nových škol. Ministerstvo teď nebude zařazovat školu, která nemá jasnou právní formu, aby s tím mělo od 1. dubna příštího roku potíže," konstatoval.

Nedávno proběhlo setkání ředitelů církevních škol, na němž zaznělo, že se o vhodném právním ukotvení bude ještě jednat.

„Církev prohlásila, že chce církevní školy jako církevní právnické osoby. Proto pokračují jednání s ministerstvem kultury o tom, zda by bylo možné naše školy takto zaregistrovat. Objevila se také nabídka ODS na posunutí zmíněné zákonné lhůty na pozdější dobu, což by nám usnadnilo další vyjednávání. A konečně je tady možnost transformovat se na školskou právnickou osobu a vyhovět tím představám státu, nebo na jinou, stávající právní formu. Vše je tedy zatím ve hře. Ředitelé církevních škol tuto informaci přijali. I mezi nimi jsou určité rozpory, váhají, zda trvat na církevní právnické osobě, nebo přejít na školskou právnickou osobu, kterou zavedl školský zákon. Fakt je, že volba jakékoli formy nepřinese církevním školám žádné zemětřesení, a to je podstatné."

Druhou bariérou vzniku nových subjektů anebo zvyšování kapacit jsou peníze. Tvzení, že církevní školy jsou financovány jako školy veřejné, může být jen optický klam.

„Kdyby ministerstvo školství vyhovělo žádostem o zařazení nových církevních škol nebo kapacit, musely by být financovány na úkor ostatních církevních škol. Takový je princip. Například při založení Gymnázia ve Velehradě stoupl rozpočet církevních škol o desítky milionů korun, prakticky však ani o korunu, protože balík peněz určený pro církevní školství se navýšil jen o běžné zvýšení srovnatelné s veřejnou sférou. Ministerstvo financí, které přiděluje školskému rezortu peníze, by mělo od okamžiku vyřešeného problému s právní subjektivitou reflektovat zvýšení kapacit. Zatím to neřeší," řekl D. Kuchyňka.

Potvrdil zároveň dohady o tom, že církevní zřizovatelé mají připraveno v šuplíku několik škol, pro které by rádi okamžitě podali žádost o zápis do rejstříku.

„Nelze ale očekávat nějaký boom. Osobně se domnívám, že v možnostech církevního školství je možné zvýšení z jednoho maximálně na dvě procenta žáků. Pro samotné církevní školství by šlo o významný počín, ale z hlediska celku to není mnoho. Církevní školy existují proto, aby zjednodušeně řečeno, uspokojovaly poptávku obyvatel, která sice není závratná, ale rozhodně je výrazně neuspokojená. A to nemluvím jen o věřících. Odhadem polovina žáků k nám přichází z laických rodin."

V každém větším městě jedna

Zastánkyní výraznějšího zvýšení kapacit církevního školství je i poslankyně MICHAELA ŠOJDROVÁ (KDU-ČSL), která UN řekla, že iniciativa v první řadě musí vyjít z církevního školství a církve samotné.

„Jezdím po celé republice, proto vím, jakou funkci církevní školy plní, a mohu srovnávat. Myslím, že by bylo dobré, aby v každém větším městě existovala církevní základní škola a v návaznosti na tuto síť pak i církevní školy střední. Tak tomu dnes zdaleka není.“

Otázkou však je, jak posilovat církevní školy v době populační krize, kvůli níž ministerstvo školství nechce další kapacity povolovat.

„Demografický pokles se už na základních školách pomalu zastavuje – jako se zastavil na mateřských školách. Optimalizace veřejných škol stále probíhá a ještě jsou volné kapacity, které by mohly využít církevní školy. Je tu prostor pro místní církve, aby se dohodly s obcemi na tom, že například jedna z rušených základních škol bude nabídnuta církvi. Tímto postupem byla rozšířena základní církevní škola v Hradci nad Moravicí s prvním stupněm a také v Opavě a připravují se další podobné kroky v jiných místech – vím minimálně o dvou případech.“

Církevní škola je ovšem pro stát dražší, protože musí financovat i její provoz, což v případě základních a středních škol činí obec, respektive kraj.

„Myslím, že církevní školy zdaleka nejsou tak drahé, protože jim hodně pomáhají církve ze svých zdrojů a rodiče prostřednictvím darů. Finanční navýšení považují za zanedbatelné. Samozřejmě stát musí zvážit jeho účel. Jsem přesvědčena, že se mu investice navíc vyplatí, neboť církevní školy jsou vynikající alternativou zejména v přístupu k žákům. Nejsem zastáncem jen církevních škol, jejich existence je ale i pro veřejné školy prospěšná, mohou si zdravě konkurovat ve výchově, která v pojetí církevních škol klade důraz například na etiku, výuku náboženství nebo volnočasové aktivity.“

Záporná populační vlna však zanedlouho dorazí na školy střední, kde se optimalizuje jako na běžícím pásu. I v tomto sektoru vidíte prostor pro nové církevní školy?

„Hodně záleží na místních podmínkách, na kvalitě projektu a potřebách trhu práce. Rozhodně není dobré říkat, děti ubývá, síť škol se nepohne, zakonzervuje se. Určitá obměna být musí. Rozhodovat by se mělo citlivě, ale s chutí k novým věcem. Netvrdím, že mám nyní na stole žádost o zřízení nové církevní střední školy, ale vím třeba o žádostech na zřízení školních klubů při církevních středních školách. Tady už nejde o pravomoc ministerstva, nýbrž krajů, u nichž jsem zaznamenala malou vstřícnost. Konkrétně Olomoucký kraj neumožnil rozšíření kapacity školního klubu Biskupského gymnázia v Prostějově. Náklady na pedagogy a provoz by ho ročně vyšly asi na 300 tisíc korun. Přitom klub nabízí jedinečné volnočasové aktivity, které doplňují vzdělávací program školy. Stále opakuji, že rozšiřovat nabídku volnočasových aktivit je důležité. Jistě, možná to bude stát dva tři pedagogy navíc, ale v budoucnu ušetříme velké peníze díky tomu, že budeme mít vychované a vzdělané lidi.“

V současnosti vzniku nových škol brání i jejich problematická právní subjektivita...

„Myslím, že ne. Církevní školy se mohou stát školskou právní osobou či právním subjektem podle jiného zákona – tak to říká školský zákon. Podle zákona o církvích mohou církve zařazovat své školy také jako církevní právní osoby.“

Ministerstvo kultury však odmítá evidovat školy jako církevní právní osoby.

„Myslím, že by každý soud dal církvím zapravdu. Církevní právní osoba byla původně vymezena jen pro kultovní účely, tudíž byla nepoužitelná pro vzdělávací účely. Ustavní soud však před časem právě toto omezení vypustil. Očekávám však, že zřizovatelé zvolí

perspektivnější řešení, a to právě školskou právnickou osobu, protože by měli do budoucnosti daleko větší jistotu. Je ale na církvích, jak se rozhodnou.“

Velký zájem

D. Kuchyňka hovořil o neuspokojené poptávce po studiu na církevních školách. Obrátili jsme se na několik škol, aby nám jeho slova potvrdily, či vyvrátily.

„Právě jsme na vyšší škole zavedli nový obor sociální činnost pro etnické minority v dálkové formě. Zájem o něj je ohromný, normativ na něj naopak velmi nízký,“ řekla UN ředitelka VOŠ sociálně právní a střední sociální školy v Praze 4 JITKA JAROŠOVÁ. „Tlak neuspokojené poptávky ale víc cítíme na střední škole, kde je počet zájemců pravidelně dvojnásobný. Zkoušeli jsme požádat o vyšší kapacitu, nepovolí. Na církevní školství přijde jeden balík peněz, čím víc bude škol a kapacit, tím víc se ten balík rozmělní.“

Ředitel Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži ŠTĚPÁN BEKÁREK uvedl: „Pro nás to takový problém není. Od roku 1991, kdy jsme zahájili činnost, máme kapacitu naplněnou. Víím ale, že kdybychom ji chtěli navýšit, měli bychom s tím problémy.“

„Musím potvrdit velký zájem, do první třídy se nám hlásil více než dvojnásobek počtu zájemců, který jsme byli schopni přijmout,“ informovala ředitelka Základní školy při Biskupském gymnázium Bohosudov – Krupka JANA PUCHAROVÁ. „Na druhém stupni nám odchází řada dětí do sousedního biskupského gymnázia a my si dobíráme děti z jiných škol, a opět jsme museli několik dětí odříct. Nemáme ale zájem o navýšení kapacity, říkám si – lepší kvalita než kvantita. Ale jsou školy, kde tuto potřebu objektivně mají. My jsme například měli zájem s biskupským gymnáziem, s nímž žijeme v jednom objektu, vytvořit středisko dětí a mládeže pro starší dorost. Neuspěli jsme. Nelze ho zařadit do rejstříku a tak nemůže být financované jako třeba klasický dům dětí a mládeže.“

Metodický pokyn k finančnímu vypořádání dotací poskytnutých církevním školám za rok 2006

Metodický pokyn k finančnímu vypořádání dotací poskytnutých právnickým osobám vykonávajícím činnost škol a školských zařízení zřizovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy, za rok 2006

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydává v souladu s vyhláškou Ministerstva financí č. 551/2004 Sb., kterou se stanoví zásady a termíny finančního vypořádání vztahů se státním rozpočtem, státními finančními aktivy nebo Národním fondem, pro finanční vypořádání dotací poskytnutých právnickým osobám vykonávajícím činnost škol a školských zařízení zřizovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy, za kalendářní rok 2006 metodický pokyn, jehož plné znění se nachází v souboru Cirkevni_skoly.doc (30,00 KB).

Církevní školy předloží finanční vypořádání dotací poskytnutých ministerstvem v elektronickém formátu (Excel) na e-mailovou adresu festovas@msmt.cz a v tištěné podobě spolu s podrobným komentářem na adresu odboru 44 v doporučeném termínu do **7. února 2007** na tiskopisech uvedených v souboru tabulky_se_vzorci.xls (31,50 KB).

Metodický pokyn k finančnímu vypořádání dotací poskytnutých právníckým osobám vykonávajícím činnost škol a školských zařízení zřizovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy, za rok 2005

Č.j.: 26 519/2005 - 44

V Praze dne 13. září 2005

Metodický pokyn k finančnímu vypořádání dotací poskytnutých právníckým osobám vykonávajícím činnost škol a školských zařízení zřizovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy, za rok 2005

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen "ministerstvo") vydává v souladu s vyhláškou Ministerstva financí č. 551/2004 Sb., kterou se stanoví zásady a termíny finančního vypořádání vztahů se státním rozpočtem, státními finančními aktivy nebo Národním fondem, pro finanční vypořádání dotací poskytnutých právníckým osobám vykonávajícím činnost škol a školských zařízení zřizovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy (dále jen "církevní školy"), za kalendářní rok 2005 tento metodický pokyn:

V kalendářním roce 2005 převádí ministerstvo v souladu s § 162 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a podle § 14 zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů, prostředky určené pro církevní školy z účtu ministerstva přímo jednotlivým církevním školám.

Církevní školy provedou finanční vypořádání dotací poskytnutých ministerstvem za kalendářní rok 2005 v rozsahu tabulky uvedené v příloze a spolu s komentářem jej předloží ministerstvu v elektronické podobě na e-mail festovas@msmt.cz a v tištěné podobě na adresu odboru 44 v termínu do

7. února 2006.

V komentáři budou uvedeny především důvody nevyčerpání jednotlivých titulů účelových dotací.

Nevyčerpané prostředky z poskytnutých dotací převede církevní škola na depozitní účet ministerstva č. **6015-821001/0710** v termínu do

15. února 2006.

Zároveň církevní škola zašle avízo o uskutečněné platbě odboru 44 - státního závěrečného účtu a metodiky účetnictví a odboru 15 - hlavního účetního.

Podle pokynu budou vyúčtovány veškeré dotace poskytnuté podle zákona č. 561/2005 Sb. i podle zákona č. 218/2000 Sb., s výjimkou dotací poskytnutých na neukončené projekty spolufinancované z rozpočtu Evropské unie (dále jen "EU").

Finanční vypořádání dotací na projekty spolufinancované z rozpočtu Evropské unie (Úprava vzdělávacích programů 7. ročníků škol směřující k rozvoji klíčových kompetencí žáků - projekt HODINA) se provede v souladu s § 1 odst. 4 vyhlášky č. 551/2004 Sb. k 31. prosinci roku, v němž bude projekt spolufinancovaný z rozpočtu EU ukončen.

Ing. Zdeněk Bernard v.r.

vrchní ředitel sekce ekonomické

<http://www.msmt.cz/ekonomika-skolstvi/metodicky-pokyn-k-financnimu-vyporadani-dotaci-poskytnutych-pravnickym-osobam-vykonavajicim-cinnost-skol-a-skolskych-zarizeni-zrizovany-m-registrovanymi-cirkvemi-nebo-nabozenskymi-spolecnostmi-kterym-bylo-priznано-opravneni-k-vykonu-zvla>